

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU ve
světle zahraničně-bezpečnostní politiky vybraných
států.**

Martin Kohút

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program: Mezinárodní teritoriální studia (B6702)

Studijní obor: Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

**Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU ve světle
zahraničně-bezpečnostní politiky vybraných států.**

Martin Kohút

Vedoucí práce:

PhDr. Mgr. Petr Jurek, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Za cenné rady, odborné připomínky a inspiraci, bych rád poděkoval vedoucímu práce PhDr. Mgr. Petru Jurkovi, Ph.D. Za podporu během studia děkuji své rodině, v níž mám nesmírnou oporu.

OBSAH	1
1. ÚVOD	2
2. ANALYTICKÝ RÁMEC	3
3. VÝBĚR TEORIE	4
4. KONCEPTUALIZACE.....	6
4.1. ZAHRANIČNÍ POLITIKA	6
4.2. KONCEPCE ZAHRANIČNÍ POLITIKY A NÁRODNÍ ZÁJEM	7
4.3. NÁSTROJE ZAHRANIČNÍ POLITIKY	8
4.4. KONCEPT STŘEDNÍ MOCNOSTI	9
5. ZAHRANIČNÍ POLITIKA RUSKÉ FEDERACE.....	11
5.1. KONCEPT RUSKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY A NÁRODNÍ ZÁJMY RUSKÉ FEDERACE.....	14
5.2. NÁSTROJE ZAHRANIČNÍ POLITIKY RUSKÉ FEDERACE.....	18
5.2.1. <i>Ruská diplomacie.....</i>	<i>18</i>
5.2.2. <i>Ekonomické prostředky v zahraniční politice Ruské federace.....</i>	<i>20</i>
5.2.3. <i>Ideové prostředky v ruské zahraniční politice .....</i>	<i>22</i>
6. ZAHRANIČNÍ POLITIKA USA.....	24
6.1. NÁRODNÍ BEZPEČNOSTNÍ STRATEGIE USA	26
6.2. NÁSTROJE ZAHRANIČNÍ POLITIKY USA	31
6.2.1. <i>Americká diplomacie .....</i>	<i>31</i>
6.2.2. <i>Ekonomické prostředky v zahraniční politice USA.....</i>	<i>32</i>
6.2.3. <i>Ideové prostředky v americké zahraniční politice .....</i>	<i>36</i>
7. SPOLEČNÁ ZAHRANIČNÍ A BEZPEČNOSTNÍ POLITIKA EU	37
7.1. SMLOUVY EU A SPOLEČNÁ ZAHRANIČNÍ A BEZPEČNOSTNÍ POLITIKA	40
7.2. NÁSTROJE SPOLEČNÉ ZAHRANIČNÍ A BEZPEČNOSTNÍ POLITIKY EU	43
7.2.1. <i>Diplomacie EU.....</i>	<i>45</i>
7.2.2. <i>Ekonomické prostředky v zahraniční politice Evropské unie .....</i>	<i>46</i>
7.2.3. <i>Ideové prostředky v zahraniční politice EU .....</i>	<i>50</i>
ZÁVĚR	51
SEZNAM LITERATURY	53
RESUMÉ	63

1. Úvod

Společná zahraniční a bezpečnostní politika Evropské unie (SZBP, EU) je téma, kterému je věnována narůstající pozornost. Toto poměrně složité a stále se vyvíjející téma umožnilo členským státům formovat jednotnou politiku, která umožňuje vystupovat na mezinárodní scéně jednotně. Tento krok učinil z 28 členů EU daleko silnější uskupení, než kdyby každý stát sledoval své vlastní zájmy. Členské státy byly s nárůstem pravomocí společenství nuceny ke koordinaci jednotlivých zahraničně-bezpečnostních politik a společnému postupu při jejich plnění. Evropská unie se tak na mezinárodním poli stala velmi důležitým aktérem.

Je to, že EU má svou zahraniční politiku paradoxem? Jan Zielonka si pokládá vsutku zajímavou otázku, dle Zielonky chce EU být významným mezinárodním aktérem, aniž by se v průběhu času, stala superstátem (Zielonka 1998: 11). EU se staví do pozice, ve které chce být silným evropským aktérem, z čehož plynou i její cíle např. řešení a prevence konfliktů, ale zatím nebyla schopna do své zahraniční politiky zapojit vojenskou dimenzi (Bindi 2010: 1).

V této práci se budeme věnovat konceptualizaci, tedy vymezení konceptu zahraniční politiky a vymezení EU jako střední mocnosti, která osvojováním si nástrojů zahraniční politiky získává stále výraznější pozici na mezinárodní scéně. Pomocí analýzy a porovnáním strategických dokumentů doktrinálního charakteru, nástrojů zahraniční politiky vybraných aktérů a prozkoumáním národních zájmů vybraných aktérů zjistíme, do jaké míry se EU (ve své SZBP) přibližuje Ruské federaci a Spojeným státům americkým (USA) v komplikovaném mezinárodněpolitickém prostředí.

Jako nejvhodnější přístup pro zkoumání této oblasti se jeví liberální teorie v mezinárodních vztazích, protože dobře definuje podmínky, dle kterých můžeme zkoumat, jak si mezinárodní organizace (v našem případě Evropská unie) osvojuje prostředky, jež v mezinárodním prostředí používají význační aktéři, za které považujeme Ruskou federaci a USA.

Způsob dosažení cíle v této bakalářské práci bude spočívat v konceptualizaci vybraných prostředků a následným vypracováním třech disciplinovaných interpretativních případových studií pro každého aktéra. Následně budeme schopni porovnat nashromážděné poznatky, což nám v závěru umožní posoudit, jak je Evropská unie schopna ve své SZBP osvojovat si nástroje vybraných aktérů.

2. Analytický rámec

Každá kapitola, týkající se zde zkoumaných aktérů, bude psána jako případová studie. Budeme se věnovat podrobnému, nikoli však vyčerpávajícímu, rozboru nástrojů zahraniční politiky, doktrinálních dokumentů a národních zájmů, díky čemuž budeme v závěru moci zhodnotit, zda mezinárodní organizace dokáže implementovat a používat zkoumané prostředky (a se stejnou efektivitou) jako stát.

Pro tuto práci byla vybrána případová studie, jež se nachází na pomezí mezi jedinečnou a instrumentální případovou studií. Mezi akademiky nepanuje přesná shoda v názvosloví,¹ a proto jsme se rozhodli pro potřeby této práce používat pojem disciplinovaná interpretativní případová studie dle Johna S. Odella (2002: 67–70), jelikož i ostatní popisované případové studie jsou principiálně ekvivalentní.

Cílem disciplinované interpretativní případové studie je popis, vysvětlení, interpretování a porozumění případu, nikoli teoretická generalizace. Vodítkem pro identifikování hlavních procesů a proměnných nám zde bude teorie. Tuto studii jsme vybrali kvůli našemu zájmu o případ a nikoli kvůli vytváření teorie. Uvedená případová studie se liší od ostatních tím, že používá zavedené teorie a generalizace zde může být použita na specifický případ, ale pouze proto, aby vrhla na případ

---

¹ Pro doplnění uvedeme dvě případové studie s různým svým názvoslovím, které však mají svůj obsah principiálně shodný. Jack Levy například tento typ studie nazývá jako případovou studii vedenou teorií (Levy 2008: 4-5), pravděpodobně proto, že se tato studie výrazně liší od ostatních tím, že neslouží ke stavbě teorií. Dále bychom měli zmínit Arendta Lijpharta a jeho interpretující případovou studii (Lijphart 1971: 692), jelikož Lijphart byl mezi prvními, kteří začali rozlišovat tuto studii.

světlo, spíše než aby se generalizace dále vylepšovala (Lijphat 1971: 692; Odell 2002: 67).

Přestože tato metoda netestuje teorii, ukazuje, že jedna nebo více teorií může být použita (Odell 2002: 68). Vybraná teorie nám zde bude primárně sloužit jako vodítko, díky kterému budeme schopni identifikovat hlavní procesy a proměnné ve zkoumaném případě. A jak říká Kořan: „Případ tedy neslouží jako nástroj pro práci s teorií, ale naopak teorie je vodítkem pro práci s případem“ (Kořan 2008: 34).

Velkou chybou při použití této metody bývá selektivní rekonstrukce událostí na podporu námi prosazované teorie a přehlížení faktů nekonzistentních s naší teorií na podporu teorie alternativní. Kontrolou proti tomuto riziku bude věrná prezentace jedné nebo více hlavních teorií mezinárodních vztahů, aby čtenář mohl dobře posoudit zde uvedená data a tvrzení. Věrným dodržením těchto zásad bude tato interpretativní případová studie disciplinovanou (Odell 2002: 68).

3. Výběr teorie

V úvodu této práce bylo řečeno, že jako nejvhodnější přístup pro zkoumání oblasti, kde budeme analyzovat a porovnávat zahraničněpolitické prostředky států a mezinárodní organizace, se jeví liberální teorie v mezinárodních vztazích. Po stručném úvodu, jenž nastíní rozdíl mezi liberální a neoliberálně institucionální teorií, budeme v této kapitole prezentovat myšlenky neoliberálního institucionalismu, které zde budou aplikovány. O něco hlubší a konkrétnější myšlenky neoliberálního institucionalismu následně použijeme v podkapitolách v rámci konceptualizace. Primárně budeme vycházet z díla *After Hegemony* (1984), kde se Robert Keohane věnoval teoretickému výzkumu mezinárodních organizací, z čehož následně vzešla neoliberálně institucionální teorie.

Výběr neoliberálního institucionalismu, jako výchozí teorie pro zkoumání vybraných aktérů byl zvolen, protože poskytuje syntézu mezi realismem a

liberalismem. Je nutno dodat, že od tohoto tvrzení se zejména od 90. let Keohane distancuje a říká, že by tato teorie neměla být považována za syntézu realismu a liberalismu, ale jako těmto dvěma směrům rovnocenný a samostatný teoretický přístup, který nazývá institucionalismem (Karlson 2004: 9).

Za základního aktéra mezinárodních vztahů považuje liberalismus jednotlivce. Jednotlivec však může sehrát svou roli jako součást společnosti, jenž má prostředky ovlivnit politický proces anebo jako představitel státu. Toto tvrzení však nevyklučuje, z hlediska liberalismu, stát jako hlavního aktéra mezinárodní politiky, ale pouze volí odlišný náhled nežli realismus. Liberalismus totiž vnímá společnost jako hybnou sílu v zahraničněpolitickém jednání státu, protože se odvíjí od jejích požadavků a není tak na společnosti autonomní (Keohane 1990: 174).

Můžeme tedy pozorovat, že tento přístup je rozdílný od realismu, který považuje stát jako autonomního, unitárního a racionálního aktéra. Liberalismus totiž nepozoruje stát jako unitárního aktéra, ale zkoumá jeho představitele a byrokratické jednotky, z nichž je složen. Důležitost tohoto náhledu spočívá v tom, že představitelé států a jednotky tvořící státní aparát mohou být ve svém jednání ovlivňovány rozdílnými zájmy a odlišně vyhodnocovat mezinárodněpolitické dění. Z toho plyne liberální perspektiva, která bere zahraničněpolitické jednání státu jako výsledek prosazování zájmů, nebo vyjednávání některých sociálních aktérů, spíše než jako důsledek plynoucí z pozice státu v mezinárodním systému (Karlson 2004: 7–8).

U neoliberálního institucionalismu zaujímá roli základního aktéra v mezinárodních vztazích stát a sociální aktéři již nejsou hlavními aktéry mezinárodních vztahů (Keohane 1984: 25). Odchýlení se od liberální teorie také spočívá v pojetí státu jako autonomního, unitárního a racionálního aktéra. Toto pojetí pramení z předpokladu racionality a egoismu. Racionalita spočívá ve zvážení všech proměnných, které povedou k maximalizaci užítku a egoismus zase v kalkulaci vlivu kroků na blahobyt, pramenící z cesty k maximalizaci užítku (Keohane 1984: 29).

Přestože Robert Keohane ve svém díle *After hegemony* považuje stát za unitárního aktéra, v určitých částech je tato pozice oslabena např. tvrzením, že aktér, který čerpá z procesu učení, není samotný stát, ale jeho představitelé a že zdrojem tohoto procesu učení je mezinárodní organizace (Keohane 1984: 97; Sterling – Folker 2000: 9). Toto tvrzení nám dává určitý prostor pro to, prozkoumat jak daleko se Evropská unie v procesu učení dostala a jak dokázaly evropské politické elity implementovat zkoumané prostředky užívané vybranými aktéry.

4. Konceptualizace

4.1. Zahraniční politika

Obecně lze zahraniční politiku vymezit jako „oficiální politiku představitelů vlády suverénního státu vůči ostatním suverénním státům a dalším aktérům (např. EU)“ (Drulák – Kratochvíl 2009: 329). Zahraniční politika je ovšem daleko komplexnější, a proto si uvedeme ještě dvě krátké definice, které tento pojem lépe ohraničí. První definice zní: „Zahraniční politika je cílevědomá činnost, resp. postoj státu nebo seskupení států zaměřená na uhájení vlastní existence a zájmů ve společnosti ostatních aktérů mezinárodních vztahů“ (Druláková – Drulák 2011: 10). Christopher Hill pak poskytuje o něco liberálnější pohled, když říká, že: „Zahraniční politika představuje souhrn oficiálních externích vztahů, které vykonává nezávislý aktér (obvykle stát) v mezinárodních vztazích“ (Druláková – Drulák 2011: 10 cit. dle Hill 2003: 3). Státy se tak ve své zahraniční politice vymezují vůči okolnímu světu. Na formování zahraniční politiky působí zejména domácí a zahraniční vlivy. Domácí vlivy určují kontext zahraniční politiky, mezi které můžeme zařadit geografickou polohu, ekonomický rozvoj, demografickou strukturu, ideologii, zdroje nerostných surovin a další. Zahraniční vlivy jsou formovány prostředím, ve kterém se aktér nachází a ve kterém realizuje zahraniční politiku a následnou reakcí ostatních aktérů mezinárodních vztahů (Druláková – Drulák 2011: 9). Každý výklad zahraniční politiky ovšem závisí na teoretickém prizmatu, kterým se snažíme zahraniční politiku popsat. Teoretické prizma použité

v této práci je neoliberalní institucionalismus, a proto si na následujících řádcích nastíníme náhled neoliberalismu na zahraniční politiku.

Rozhodnutí, která vlády ve své zahraniční politice uskutečňují, jsou podmíněny zvážením relativních zisků a ztrát, nutných jak ke krátkodobým ziskům, tak i dlouhodobým strategiím zajišťujících bohatství a moc. Mezinárodní režimy tuto rovnici mění, protože informace sdílené na jejich půdě dávají státům možnost náhledu z jiných perspektiv (Keohane 1984: 24, 26).

Keohane přejal, jak již bylo zmíněno, realistické pozice egoismu a racionality, aby dokázal možnost spolupráce na realistických předpokladech. Nesouhlasí ale s premisou realismu, že spolupráce je možná, i když jsou její podmínky nevýhodné. Odkazuje např. na Hanse Morgenthaua, jako jednoho z předních teoretiků realismu a popisuje, že samotný Morgenthau připouští možnost spolupráce ne na základě egoismu, ale na základě etických a právních principů. Výrazný argument Morgenthaua ale zůstává. Morgenthau vidí zmíněné principy jako prostředky potřebné při cestě za získáním moci a způsoby a prostředky, které stát na této cestě za mocí používá, jsou pouze různé (Keohane 1984: 121).

4.2. Koncepce zahraniční politiky a národní zájem

Koncepce zahraniční politiky státu slouží k systematickému popisu základních principů, priorit a cílů zahraniční politiky vybraných aktérů. V této práci se budeme věnovat zejména dokumentům se zahraničněpolitickým charakterem jako národní bezpečnostní strategie, koncept zahraniční politiky, výhledy vztahů a další. Kritéria, podle kterých byly dokumenty vybrány, jsou: zaprvé dokumenty musí být z období od roku 1990 až únor 2015, kdy vyšla poslední národní bezpečnostní strategie USA, která je v této práci použita. Zadruhé jejich strategický charakter musí být střednědobý až dlouhodobý.

Národní zájem je velice neurčitý a široký pojem. Definování národního zájmu nám ale pomůže porozumět základům zahraniční politiky námi vybraných aktérů.

S tímto klíčovým prvkem realistické teorie nicméně nesouhlasí takřka žádná jiná škola. Většina kritiky spočívá v popření národního zájmu jako objektivní kategorie. Liberálové vidí národní zájem jako zájem té skupiny, která mocensky ovládá stát (Drulák – Kratochvíl 2009: 192–193; Krejčí 2010: 272).

Tato skupina se snaží prosazovat své zájmy i navzdory pravidlům mezinárodních režimů. Keohane toto doslova nazývá krátkozrakými zájmy. Naráží tím na státy, jejichž vlády po zvážení relativních zisků a ztrát, zvolí alternativní orientaci vůči problému, který je v rozporu s jejich zájmem a nemají ani podporu ostatních států. Nyní bychom si mohli položit otázku, zdali takovéto jednání není v rozporu s racionálním a egoistickým chováním aktéra. Sám Keohane připouští, že zde selhává jak realistická, tak funkcionalistická pozice, protože proč by se stát, který ve světové politice přijme určitá pravidla a normy, nechoval egoisticky (rozumějme ve smyslu lepší kalkulace vlivu kroků na blahobyt, pramenící z cesty k maximalizaci užitku) (Keohane 1984: 100).

4.3. Nástroje zahraniční politiky

Při zkoumání nástrojů zahraniční politiky (nebo také jejích prostředků), budeme vycházet z rozdělení Radky Drulákové, která v kapitole *Prostředky zahraniční politiky* (Druláková 2011: 33–39) dělí prostředky zahraniční politiky do čtyř kategorií: diplomatické, ekonomické, ideové a vojenské. Tato práce bude zahrnovat první tři zmíněné kategorie, a to proto, že Evropská unie nedisponuje vlastní armádou. Ačkoli EU v rámci bezpečnostní a obranné politiky, která není předmětem této práce, provádí operace humanitárního nebo vojenského charakteru, Rada EU pouze pověřuje členské státy, které projeví zájem a disponují civilními a vojenskými prostředky a státy poté zpět informují Radu o stavu mise (Europa 2010).

Právě proto, že prostředky zahraniční politiky vycházejí z cílů zahraniční politiky, budeme zkoumat, jaké nástroje při prosazování cílů státy používají. Nástroje diplomacie slouží zejména k dosažení cílů státu vyjednáváním, čímž by

mělo být eliminováno použití násilí při snaze dosáhnout těchto cílů. Mezi základní nástroje diplomacie můžeme zařadit např. vyjednávání smluv, shromažďování informací o zahraničí od vyslaných diplomatů, bilaterální a multilaterální jednání a přímá a nepřímá jednání (Druláková 2011: 33–35).

Ekonomické prostředky mohou být dle charakteru cílů zahraniční politiky rozděleny do dvou skupin. První skupinou jsou ekonomické odměny, ve kterých se uplatňují pozitivní nástroje jako např. rozvojová pomoc, poskytování úvěrů, garancí a odbourávání obchodních bariér. Druhou skupinou jsou ekonomické tresty v podobě hospodářských sankcí. Pod touto skupinou si můžeme představit negativní nástroje zahraničně hospodářské politiky mezi státy. Se vzrůstající interdependencí v mezinárodních vztazích jsou státy stále více citlivé na uvalené sankce, mezi kterými můžeme zmínit např. embargo, bojkot, zvýšení cel a celní diskriminaci, dumping, odmítnutí (exportní nebo importní) licence, pozastavení podpory, zmrazení aktiv a další (Druláková 2011: 36–37).

Ideové prostředky zahraniční politiky slouží k šíření myšlenek daného státu směrem k politickým elitám nebo široké veřejnosti státu jiného. V tomto prostředí především pracuje veřejná diplomacie, jež zahrnuje projevy státníků při zahraničních cestách, práci s médii, která mají dosah v zahraničí, podporu ideově spřízněných skupin uvnitř jiných států, účast na mezinárodních kulturních událostech, organizování výstav v zahraničí a chování se v souladu s určitou myšlenkou jako např. podpora výsledku mezinárodní arbitráže, i když to může znamenat materiální ztrátu (Druláková 2011: 38).

4.4. Koncept střední mocnosti

Termín střední mocnost má i v současnosti nejasnou definici. Mezi země, které jsou označovány jako střední mocnosti, nebo se tak samy označují, patří například Kanada, Brazílie nebo Austrálie. Jako společný rys však můžeme najít zájem o multilateralismus a zapojení v peacekeepingových misích. Široce používaná definice střední mocnosti pochází od Andrew F. Coopera, který používá čtyři

hlediska, dle kterých lze označit aktéra jako střední mocnost. Prvním hlediskem je postavení, v němž se aktér nachází a dá se změřit. Měřitelným může být obyvatelstvo, ekonomika nebo armáda. Druhým hlediskem je geografická pozice, kde se střední mocnost nachází geograficky a ideologicky mezi velmocemi. Třetím je normativní hledisko, ve kterém se nahlíží na aktérovu důvěryhodnost, zodpovědnost a kladení důrazu na diplomatické, spíše než silové prostředky ve snaze zachovat stabilní mezinárodní prostředí. Čtvrtým hlediskem jsou aktérovy vzorce chování, jež by měly upřednostňovat multilaterální řešení v mezinárodním konfliktu, snahu hledat kompromis v mezinárodních sporech a podporovat dobré světoobčanství (Cooper et al. 1993: 17–19).

Cooper i Keohane tento koncept používají výhradně ve spojitosti se státy. My se však pokusíme tento koncept aplikovat na Evropskou unii, a to z toho důvodu, že stejně tak, jako jsou dominantním postavením Spojených států ve světovém systému předurčeny celosvětové ambice USA (a jejich naplňování), tak i SZBP EU je předurčena tím, že ačkoli EU má velký ekonomický potenciál, tak se nevyrovná Spojeným státům. EU si tedy neklade takové cíle jako USA a při volbě způsobů a nástrojů, kterými bude naplňovat své cíle, musí být uvážlivější (Eichler 2011: 14).

5. Zahraniční politika Ruské federace

Pro porozumění současné zahraniční politiky jakéhokoli aktéra je třeba vzít v potaz příčinné vazby, které jsou neoddělitelně spojené s vnitropolitickými a zahraničně politickými procesy. V případě Ruské federace jsou tyto vazby nadmíru výrazné. V této kapitole budeme o něco výrazněji čerpat z kapitoly Zdroje zahraniční politiky Ruska od Viktora Kamyšanova, který se v monografii *Rusko ve 21. stol* věnuje pramenům zahraniční politiky Ruské federace.

Dědictví Ruského impéria a Sovětského svazu stále můžeme nalézt i v současné zahraniční politice soudobého Ruska a zejména pak při formování jeho mezinárodně politických postojů. Historická exkurze do zahraniční politiky Ruského impéria a Sovětského svazu by byla pro potřeby této kapitoly nadbytečná. Pokusíme se tedy pouze nahlédnout do problematiky návaznosti současného Ruska a jeho předchůdců, jelikož nám to pomůže porozumět záměrům a cílům Ruské federace a její zahraniční politiky.

Důležitou podmínkou pro vnitropolitickou stabilitu Ruska je jeho silné a pevné postavení na mezinárodní scéně a z tohoto předpokladu vychází i současná politická elita při formování své zahraničněpolitické doktríny. Při formování doktríny musí být brány v potaz dva úkoly. Kamyšanov shrnuje tyto úkoly následovně: „... na jedné straně vytvořit obraz Ruska jako země s otevřenou zahraniční politikou, na straně druhé ochránit jeho zahraničněpolitické zájmy“ (Kamyšanov 2013: 183). Komplikací při plnění těchto úkolů je vždy tlak mířený proti zájmům Ruska jak zevnitř země, tak i z mezinárodní scény. Politické elity se tedy musí snažit přijímat taková zahraničněpolitická rozhodnutí, která jsou přiměřeně umírněná, poněvadž tím je determinován vztah společnosti směrem k mocenským strukturám (Kamyšanov 2013: 184).

Příkladem této snahy může být i vize prezidenta Putina v jeho předvolební kampani, kde se snažil naznačit cíle jeho zahraniční politiky: „Cíle naší zahraniční politiky mají strategický, nekonjunkturální charakter a odrážejí unikátní pozici Ruska na světové politické mapě, jeho úlohu v dějinách, v rozvoji civilizace“ nebo

dále: „Budeme usilovat o to, aby se formování nového systému uspořádání světa, založeného na soudobých geopolitických reáliích, obešlo bez zbytečných otřesů“ (Putin 2012).

Jak již bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, považujeme za důležité poukázat na zdroje formování koncepce zahraniční politiky Ruska z jeho historické zkušenosti. Druhá světová válka a období velké vlastenecké války (1941 - 1945) je pro formování ruské zahraniční politiky nesmírně podstatnou částí světových dějin. Snaha uchovat v paměti národa to, že fašismus byl zločinem proti lidskosti, je podstatný prvek v logice zahraniční politiky Ruské federace, ale i jejího předchůdce, Sovětského svazu. Spolupráce koalice států po druhé světové válce dala vzniknout Organizaci spojených národů a definování rovnováhy sil společně se zájmy pěti stálých členů Rady bezpečnosti OSN předurčila formování zahraniční politiky jak Ruska, tak i jeho partnerů na poli mezinárodních vztahů (Kamyšanov 2013: 185)

První impuls pro zformování zahraniční politiky Ruské federace vzešel roku 1992 od Borise Jelcina. Během řady jeho projevů na mezinárodních fórech se dotkl několika oblastí, ve kterých se snažil určit směr koncepce nové zahraniční politiky Ruska. Během těchto konferencí Jelcin logicky poukazoval na citlivá témata rezonující obdobím studené války. Mezi tato témata můžeme zařadit např. kontrolu zbrojení a odzbrojení, zákaz pokusů jaderných zbraní, šíření zbraní hromadného ničení, jejich nosičů a konverzi vojenské výroby. Není tedy překvapující, že tato témata jsou i v současnosti základem politicko-vojenské složky zahraniční politiky státu (Kamyšanov 2013: 187).

Na tomto místě bychom měli zmínit ministra zahraničních věcí Andreje Kozyreva, který byl posledním ministrem zahraničních věcí Sovětského svazu a prvním ministrem zahraničních věcí Ruské federace. Kozyrev jako tvůrce zahraniční politiky vycházel vstříc myšlence rozvoje vzájemných vztahů s USA, které chápal jako supervelmoc a lídra západního světa, jež na světové scéně dokáže zásadně ovlivnit její strategickou situaci. V diskuzích o směru zahraniční politiky se v rozporu s jeho liberálními názory vytvářela řada antagonismů v různorodých

strukturách ruského politického systému. Kumulující neshody spolu s rozpory o pojetí vnitropolitického rozvoje země nechaly vzejít v krizi a použití ozbrojených sil proti ruskému parlamentu v roce 1993.² Přechody spojené s přetrháním vazeb na bývalý režim jsou běžně spjaty s podobnými krizemi, jako byla ta v roce 1993. Konflikt zájmů politických elit je tak přirozeným procesem v osvojování si nových postojů v mezinárodních vztazích. Stejně tak, jako Sovětský svaz ve svých počátcích zpřetrhal historické vazby a přerušil tak návaznost na Ruské impérium, Ruská federace jako nástupce Sovětského svazu v mnoha ohledech postupovala ve stejném duchu. (Kamyšanov 2013: 187–188).

Příchod Jevgenije Primakova na ministerstvo zahraničních věcí v letech 1996 – 1998 byl spojen s novou etapou při formování zahraniční politiky Ruska. Primakov využil svých zkušeností a vlivu na politické elity Ruska a výsledkem jeho snažení byla korekce výše uvedených nesrovnalostí v zahraniční politice Ruska. Následně obnovená kontinuita vztahů mezi Ruským impériem, Sovětským svazem a Ruskou federací dala vzniknout nové etapě ruské zahraniční politiky a ukončila tím období hledání jednotného hlasu v otázkách zahraniční politiky (Kamyšanov 2013: 188; Mankoff 2009: 11).

Po nástupu Vladimira Putina do prezidentského úřadu v roce 2000 byla přijata nová koncepce zahraniční politiky Ruské federace (KZP RF), nová vojenská doktrína a národně-bezpečnostní koncepce. Ruská zahraniční politika začala být daleko více ambiciózní a asertivní. Koncentrace politické a ekonomické moci umožnila Ruské federaci lépe prosazovat své zájmy na mezinárodní scéně. Počátek tohoto období je také spojen s pozitivnějším přístupem ke Spojeným státům mimo jiné ze solidarity po útocích z 11. 9. 2001. Putinovi se v této době podařilo utužit aktivní zahraniční politikou vztahy nejenom s USA, ale také např. Čínou, Japonskem a dalšími státy Jižní Ameriky (Ivanov 2001: 5–6).

---

² Rozpory pramenily z alternativních koncepcí zahraniční politiky Ruska vydané na konci února 1992 Nejvyšším sovětem Ruska R. Chasbulatovem. Přes určité shody v obou koncepcích se jako problematické oblasti ukázaly zejména Jelcinova orientace na Spojené státy a další západní partnery oproti Chasbulatovu, pro Sovětský svaz tradičnímu, soustředění zahraniční politiky na partnery ve střední a jihovýchodní Evropě plynoucí z geopolitických a ekonomických zájmů Ruska (Kamyšanov 2013: 187).

Současná linie Putinovi zahraniční politiky, která byla v období prezidenta Medveděva s nepatrnými úpravami následována, se zaměřuje na vytvoření demokratického systému v mezinárodních vztazích s důrazem na respektování národních zájmů, spolupráci a odmítnutí imperiálních ambicí. Suverénní pozice, do které se Rusko staví, je podpořena oživením ekonomiky, což dopomohlo k utužení jeho mezinárodní prestiže a osobnost prezidenta Putina se pro Rusko ukázala jako stabilizující prvek v zahraniční politice. Projev prezidenta Putina na bezpečnostní konferenci v Mnichově v roce 2007 však potvrdil ochlazování vztahů mezi Ruskem a Západem (v čele s USA) (Lipman 2014).

5.1. Koncept ruské zahraniční politiky a národní zájmy Ruské federace

Primárním cílem Jelcinovy zahraniční politiky, stejně jako Gorbačovovy předním, bylo vytvoření bezpečného mezinárodního prostředí, které by bylo příznivé pro Ruskou ekonomiku a politický vývoj. V tomto období bylo Rusko ekonomicky vysíleno a jeho vojenská síla se snižovala. Během prvních měsíců roku 1992 Jelcin přidělil ministru zahraničních věcí Andreji Kozyrevovi úkol definovat základní principy ruské zahraniční politiky. Na základech liberálního institucionalismu Kozyrev kladl velký důraz na zapojení Ruska v mezinárodních organizacích. To mělo vést k oproštění se od spoléhání na vojenskou sílu jako nástroj, který charakterizoval jak Ruské impérium, tak Sovětský svaz. Ideje Kozyrevovy zahraniční politiky se koncentrovaly v prosazování lidských práv, jaderné bezpečnosti, environmentalismu a univerzálních hodnot globální ekonomiky. Myšlenky měly být v praxi uvedeny skrze komunitu demokratických států, vzhledem k předpokladu liberálního institucionalismu, že demokracie spolu neválčí, tak by se demokratické Rusko nemělo ze strany Západu čeho obávat. Jak Primakov, tak i další ruští diplomaté kladli důraz na to, že pokud má být tato zahraniční politika úspěšná, Rusko musí být ve své zahraniční politice nezávislé, aby nefungovalo jako pouhý pomocník Západu v Eurasijském regionu nebo jako

zásobitel přírodních zdrojů pro světový trh (Checkel 1997: 107–109; Mankoff 2009: 12).

Již na konci roku 1993 však vidíme opuštění od myšlenek tzv. liberálního pozápádňování (liberal westernizing) a příklon k pragmatickému nacionalismu. Finální koncept zahraniční politiky pak pouze zdůrazňoval ruská práva a povinnosti ve státech bývalého Sovětského svazu, které definoval jako blízké zahraničí (Donaldson 2000).

Priority a principy obsažené v konceptu z roku 1993 byly zejména použití politických prostředků k zajištění bezpečnosti Ruska ve všech ohledech jako suverenita, nezávislost, teritoriální integrita a posilování stability na ruských hranicích. Dále chránit důstojnost, práva ruských občanů a zajištění příznivých vnějších podmínek pro posílení demokratických reforem prostřednictvím podpory občanské společnosti. Je zde kladen důraz na vytvoření nových, rovných a vzájemně výhodných vztahů mezi Ruskem a Společenstvím nezávislých států. Tato koncepce je však plna i poněkud vágních výkladů jednotlivých bodů, jako například u bodu posilování vztahů se státy vzdáleného zahraničí a jak je v koncepci uvedeno: „Rusku pomohly v řešení těch problémů, kterým toho času čelilo,“ což můžeme považovat za účelově nejasné vymezení bodu, pod kterým si můžeme dosadit širokou škálu aktérů. V závěrečném bodě konceptu je definována role Ruska, píše se zde, že bude následovat takové kroky, jež zajistí roli Ruska jako velmoci s globálním vlivem v takových multilaterálních procesech, jako vliv na globální ekonomiku a mezinárodní vztahy (Melville – Shakleina 2005: 32).

V roce 2000 byly přijaty koncepty aktualizující zahraničněpolitické dokumenty Jelcinovy éry a stanovily tak nové směřování zahraniční politiky spojené nástupem Vladimira Putina do prezidentského úřadu. Jedním z prvků, které charakterizují toto období, byl kladný přístup k Západu, který se zejména s USA po teroristických útocích z 11. 9. 2001 prohloubil. Prozápádní směr ruské zahraniční politiky však neznamenal odklon od utužování vztahů s dalšími strategickými partnery ba naopak, vztahy s Čínou, Japonskem a dalšími zeměmi Jižní Ameriky se v tomto období začaly prohlubovat (Ivanov 2001: 5–6).

V konceptu z roku 2000 vidíme, že největší důraz je zde kladen na ochranu zájmů jednotlivce a společnosti. Dosažení tohoto cíle má být zajištěním bezpečnosti Ruské federace, její suverenity a teritoriální integrity. Rusko se dále definuje jako velmoc, která je: „jedním z nejvlivnějších center světa, jež je nezbytné pro rozvoj politického, ekonomického, intelektuálního a duchovního potenciálu.“ Rusko chce utužovat dobré vztahy se státy podél svých hranic a odstraňovat místa napětí a konfliktu. (KZP RF 2000).

Konkrétní hrozby, neslučitelné s ruskými národními zájmy, jsou definovány dále v dokumentu. O hrozbě vzájemného zničení jadernými zbraněmi se v textu dočteme, že již byla redukována na minimum a zatímco vojenská síla zůstává důležitým faktorem ve vztazích mezi státy, daleko významnější místo zaujímají ekonomické, politické, výzkumné a zpravodajské faktory. Koncept se zároveň věnuje i novým výzvám a hrozbám ruských národních zájmů. Mezi tyto hrozby byla zařazena tendence Spojených států vytvořit unipolární strukturu mezinárodních vztahů pomocí ekonomické a mocenské nadvlády. Že snaha Spojených států vytvořit unipolární systém má vysokou prioritu jako hrozba, dokládá i národní bezpečnostní koncept Ruské federace z roku 2000, který poukazuje na snahu západních států v čele s USA v jejich používání primárně vojenské síly a unilaterálním řešením mezinárodních bezpečnostních otázek (KZP RF 2000; KNB RF 2000).

Ještě předtím, než byl Dmitrij Medveděv zvolen prezidentem Ruské federace, deklaroval, že bude: „následovat úspěšnou zahraniční politiku svého předchůdce“ (The Economist 2008). Po Medveděvově nástupu do prezidentského úřadu však byla přijata nová (spíše rozšiřující) koncepce zahraniční politiky z roku 2008.

Koncept z roku 2008, jak již bylo zmíněno, je spíše aktualizovaným konceptem z roku 2000, který nepřináší žádné zásadní změny. Jako hlavní rozdíl mezi koncepty z roku 2000 a 2008 můžeme zařadit, s velkou opatrností, snížení důrazu na multilateralismus, který v konceptu z roku 2000 byl velmi silně akcentován. Koncept z roku 2008 daleko častěji připouští, že pokud budou

ohroženy ruské národní zájmy, Ruská federace bude v zájmu zajištění její bezpečnosti v mezinárodních vztazích jednat unilaterálně (na základě mezinárodního práva), avšak možnost multilaterálního řešení není vyloučena. Zároveň se tento bod dostal oproti koncepci z roku 2000 mezi hlavní priority koncepce z roku 2008. Následně si můžeme povšimnout i toho, že v konceptu z roku 2008 již není mezi hrozbami zařazena snaha USA na vytvoření unipolárního systému. Koncept z roku 2008 je však více konkrétní, co se týče nových výzev a hrozeb, mezi které jsou zařazeny např. terorismus, organizovaný zločin, šíření zbraní hromadného ničení, regionální konflikty, světová chudoba včetně energetické chudoby, nelegální migrace a klimatických změn (KZP RF 2008).

V aktuální koncepci z 12. 2. 2013 Rusko udržuje ve své zahraniční politice konzistentní postoje s koncepcemi, kterým jsme se věnovali výše. Současné Rusko dává v této koncepci, jež má být platná až do roku 2020, větší důraz na ekonomickou stránku zahraniční politiky. Dočteme se, že: „Ruská federace bude posilovat své pozice ve světovém obchodě a ekonomice, poskytující diplomatickou podporu národním ekonomikám zahraničních subjektů a bude předcházet omezování ruského zboží, služeb nebo investic.“ Dále se v koncepci dočteme, že Rusko má v plánu pokračovat v posilování vztahů se zeměmi Jižní Ameriky a Karibiku, vzhledem k rostoucímu významu těchto regionů v mezinárodních vztazích. Ruská federace chce zejména rozšířit politický dialog, obchod, investice, inovace, humanitární spolupráci, společnou reakci na nové hrozby a výzvy a zajistit dobrou pozici ruských firem v zahraničí. Zde je zejména myšlena spolupráce s Brazílií v rámci BRICS a dále Argentinou, Venezuelou, Kubou, Mexikem, Nikaraguou a dalšími státy Jižní Ameriky a Karibiku (KZP RF 2013).

5.2. Nástroje zahraniční politiky Ruské federace

Následující kapitoly, stejně tak jako i kapitoly věnované nástrojům zbylých aktérů, se budou do jisté míry překrývat s informacemi uvedenými v zahraničně politických koncepcích a příbuzných dokumentech, jelikož jsou spolu neodmyslitelně spjaty.

5.2.1. Ruská diplomacie

Tato kapitola nám dává prostor podívat se na ruskou diplomacii jako na komplexní předmět, jehož zdroje vychází z různých pramenů. Budeme se zde věnovat ruské diplomacii jako ucelenému fenoménu a pokusíme ukázat povahu ruské diplomacie, což v závěru práce užijeme pro porovnání zkoumaných aktérů.

V koncepcích ruské zahraniční politiky jsme si mohli povšimnout velkého důrazu na multilateralismus. Zdrojem ruské snahy v prosazování tohoto přístupu je však vlastní sebezáchova jako velmoci v post-bipolárním světě. Pozice obránce multilateralismu nabízí možnost prezentovat sebe sama jako představitele alternativní cesty vedle primátu USA na světové scéně a morálního universalismu spojeného s tzv. západními hodnotami (Lo 2002: 89).

Ruská diplomacie ve vztazích s velkými státy, jako jsou Indie, Čína, USA ad., preferuje bilaterální jednání. Multilaterální vztahy udržuje Rusko, především pokud jsou založeny na sdílených hodnotách a závazcích jako např. ve Společenství nezávislých států. Při řešení mezinárodních problémů jako terorismus, dává Ruská diplomacie přednost bilaterálním jednáním. Pokud se má ruská vláda uchýlit k multilaterálním jednáním, upřednostňuje, aby se odehrávala na půdě např. Rady bezpečnosti OSN nebo G8, což jsou v podstatě (jak je Mankoff nazývá) velmocenské kluby, které neomezují Rusko v jeho vnitřních záležitostech a zároveň brání Spojeným státům jednat unilaterálně bez souhlasu ostatních mocností (Mankoff 2009: 14–15).

Kroky, které ruská diplomacie na cestě za maximalizací užitku uskutečňuje, jsou racionální (z hlediska neoliberálního institucionalismu). Otázka zdali jednat unilaterálně nebo multilaterálně vždy závisí na překážkách a příležitostech spojených s daným jednáním. Běžně totiž unilaterální jednání slouží k řešení individuálních zájmů státu lépe, nežli multilaterální, a proto Rusko (a ostatní státy) vybírá takové kroky, které maximalizují jeho užitek. Výsledky těchto kroků jsou však ovlivněny schopnostmi státu. Když odhlédneme od klasického pojetí racionalismu, tak vidíme, že mezinárodní režimy nebo organizace nejsou těmi, kdo zabraňují vládám vykonávat jejich racionální kroky. Jsou to právě vlády samy. Problémem je povaha vlády jako celku, což je vlastně komplexní organizace složená z jednotlivců, kteří mají omezené schopnosti v rámci řešení určitých problémů (Keohane 1984: 115).

V KZP RF 2013 je vidět důraz na jiné, než tradiční vojenské prostředky a aliance, které nemohou odpovědět na široké množství zahraničních hrozeb, a tyto bývalé blokové přístupy nahrazuje diplomacie založená na multilaterálních mechanismech, které mají za cíl najít efektivní a řešení pro společné hrozby. Na regionální konflikty bude ruská diplomacie hledat řešení skrze kolektivní akce mezinárodního společenství a dohoda by měla být provedena prostřednictvím jednání, kterého se zúčastní všechny strany konfliktu (KZP RF 2013).

Pro ruskou zahraniční politiku je specifická její diplomacie založená na nerostných surovinách, jako je především plyn. V této kapitole bude zmíněna proto, že je charakteristickým nástrojem Ruské federace. Tato specifická forma diplomacie bývá označována jako „pipeline diplomacy.“ V českém prostředí se ujal termín plynová diplomacie (Strejček 2010: 24). Ruská plynová diplomacie je velice vlivným prostředkem, který Moskva používá ve chvíli, kdy chce vytvořit tlak na státy přijímající její plyn nebo ropu, aby zaujali určité postavení (Päsätoiu 2014: 23).

Takto ekonomicky posílená tradiční diplomacie, která je v tomto případě spjata s klasickými hard power zdroji jako plyn, ropa a vojenská síla, získává nový rozměr. Zde můžeme nalézt i původ řady výroků, ve kterých Moskva poukazuje

na svou úspěšnou zahraniční politiku, která dokázala Rusku zvýšit prestiž jeho postavení v mezinárodních vztazích, což je i reflektováno v konceptech zahraniční politiky. Rusko v mezinárodních vztazích, jak se můžeme dočíst v konceptech zahraniční politiky, není na nikom závislé a stejně tak i jeho zahraniční politika. Rusko se tedy aktivně podílí na budování vztahů se státy napříč světem, zejména rostoucími mocnostmi jako Čína, Indie a Brazílie (Monagan 2008: 721). Tato multivektorová diplomacie značně zvýšila potenciál ruských zdrojů a spolu s pragmatickým využitím (nikoli jen) surovinového potenciálu pravděpodobně bude Rusko nadále posilovat svůj vliv na světové scéně (Grajauskas 2009: 3).

5.2.2. Ekonomické prostředky v zahraniční politice Ruské federace

V této kapitole se budeme zabývat tím, jak Rusko používá své finanční prostředky v rámci ekonomických odměn, zejména pak rozvojové pomoci a jaké ekonomické tresty, v podobě hospodářských sankcí, Ruská federace užívá.

Rusko na poli mezinárodní ekonomické pomoci nepatří mezi tradiční donory. V posledních letech se Rusko (např. v rámci G8) zapojilo do několika mezinárodních projektů. Po rozpadu Sovětského svazu se Rusko znovu stává aktivním účastníkem v oblasti humanitární pomoci, přestože jeho kapacity jsou v tomto sektoru stále omezené a naráží na řadu limitů. Kromě omezeného rozpočtu se Ruská federace stále nepřipojila k Deklaraci dobrého humanitárního dárcovství (GHD), která představuje jakési „vodítko“ pro humanitární praxi vyspělých dárcovských států. Tato deklarace je důležitá z hlediska čtyř principů (mezi něž patří lidskost, nezávislost, neutralita a nestrannost), které státy musí při poskytování pomoci dodržovat (Brezhneva – Ukhova 2013: 2).

Rusko přerozděluje rozvojovou pomoc především skrze multilaterální organizace, spíše než bilaterálně či skrze nevládní organizace. Ruská rozvojová pomoc je charakteristická tím, že je především v naturáliích a většina této pomoci směřuje k zemím bývalého Východního bloku, v čemž můžeme vidět návaznost

na předchozí kapitolu, kde jsme hovořili o ochotě Ruska kooperovat, pokud spolu s ostatními státy sdílí podobné hodnoty a závazky. Z dat k roku 2012 se můžeme dozvědět, že 86,9 % veškeré humanitární pomoci³ z Ruska jde přes multilaterální organizace. Tento trend zde nebyl odjakživa a začal se měnit až od roku 2006, kdy 100 % veškeré humanitární pomoci bylo přerozděleno bilaterálně. (Brezhneva – Ukhova 2013: 9–10). V celkových číslech poskytlo Rusko průměrně mezi léty 2008-2013 rozvojovou pomoc ve výši 39,3 mil. dolarů za rok. Za posledních 20 let se tak stalo 24. největším přispěvatelem humanitární pomoci na světě (GHA 2015).

Pro ukázkou ruských ekonomických sankcí použijeme příklad Gruzie z roku 2006 a ukrajinské krize, která započala v listopadu 2013. V dubnu 2006 Rusko uložilo zákaz dovozu na klíčové gruzínské produkty jako víno, voda a ovoce. Důvodem bylo dění v Jižní Osetii a Abcházii, kde se nachází početné ruské obyvatelstvo usilující o secesi od Gruzie. Jako odpověď Gruzie vyhlásila, že dokud nebudou sankce zrušeny, bude blokovat vstup Ruska do Světové obchodní organizace (WTO). V reakci na to Rusko využilo širokou řadu sankčních mechanismů a uvalila směrem ke Gruzii leteckou a poštovní blokádu, deportovala více než 1000 ilegálních imigrantů a zvýšila cenu ropy exportované do Gruzie. V srpnu 2008 poté propukl válečný konflikt v Jižní Osetii a Abcházii načež Rusko uznalo tyto dva regiony jako nezávislé a přerušilo diplomatické styky s Gruzii. Diplomatické vztahy mezi Ruskem a Gruzii se od té doby mírně zlepšily. V lednu 2010 oba státy znovu otevřely svůj vzdušný prostor a v listopadu 2011 se země dohodly na monitoringu obchodních toků v okolí sporných území. Gruzie následně stáhla svou námitku na členství Ruska ve WTO. Hospodářské sankce uložené Ruskem však stále přetrvávají, jelikož Gruzie nadále bere území Jižní Osetie a Abcházie jako součást svého suverénního území. V poslední době však oba státy

---

³ Pro doplnění uvedeme, že 6,8% humanitární pomoci šlo přes Červený kříž a zbylých 6,3% bylo poskytnuto v rámci bilaterálních vztahů (Brezhneva – Ukhova 2013: 9).

pracují na dohodě, která by umožnila, aby některé nápoje (víno a minerální voda) byly opět exportovány do Ruska (Hufbauer et al. 2012: 8).

V případě krize na Ukrajině uvedeme stručný kontext toho, jak se krize vyvinula. Tento kontext následně použijeme v kapitolách věnujících se ekonomickým sankcím USA a EU bez toho, abychom znovu popisovali uvedení do problematiky, a budeme se věnovat přímo tomu, jaké sankce byly uplatněny.

Vláda prezidenta Janukovyče byla dlouhodobě kritizována za velkou míru korupce a Spojené státy a EU vyslovili znepokojení ohledně stavu lidských práv na Ukrajině. Po nepodepsání asociační dohody s EU, jež by Ukrajinu ekonomicky a obchodně přiblížila Evropě, vypukly protivládní demonstrace, jejichž výsledkem byl odchod prezidenta Janukovyče ze země a 22. 2. 2014 parlament sesadil prezidenta z funkce pro neplnění svých ústavních povinností. Arsenij Jaceňuk byl následně (27. 2. 2014) členy parlamentu zvolen předsedou nové vlády (Woehrel 2015: 1-2).

Rusko na změnu vlády reagovalo zabráním Krymského poloostrova (27. 2. 2014), avšak Vladimir Putin přiznal, že jednotky nacházející se na poloostrově byly ruské, až v dubnu 2014. Unijní ministři 17. 3. 2014 schválili první kolo sankcí vůči Rusku (Woehrel 2015: 3).

V rámci odvětví, na které se Rusko rozhodlo zacílit své sankce, můžeme nalézt dlouhý seznam potravin, Ukrajině byl zakázán průlet ruským vzdušným prostorem, dále byl zakázán import drůbeže, ojetých aut a oblečení (Sonne – Troianovski 2014). V současné době panuje mezi evropskými státy a USA očekávání, zdali Rusko použije svůj známý nástroj (kterému jsme se věnovali v rámci plynové diplomacie), a to omezení exportu plynu do Evropy (BBC 2014).

5.2.3. Ideové prostředky v ruské zahraniční politice

Šíření ruského jazyka, kultury a pozitivního obrazu Ruské federace si našlo až do roku 2013 své místo mezi hlavními cíli v koncepcích ruské zahraniční politiky.

V této kapitole se podíváme, jak veřejná diplomacie Ruské federace tento úkol naplňuje a jak Rusko samotné buduje svou soft power.

Sám Vladimir Putin požadoval v roce 2013 od svých diplomatů, aby rozsáhleji rozvíjeli ruskou soft power. Země rozvíjí svou soft power primárně skrze tři prostředky. Těmi jsou kultura, politické hodnoty a zahraniční politika (Nye 2013). Kombinovat všechny tyto tři prostředky není jednoduché. Od roku 2005 můžeme zaznamenat viditelnou snahu ruské vlády na rozvíjení její soft power. Například se založením⁴ nadace Russkij Mir, která propaguje ruský jazyk a kulturu v zahraničí nebo Institut demokracie a spolupráce, jež má pobočky v New Yorku a Paříži. Dále byly založeny nové instituce veřejné diplomacie, jako např. Alexander Gorchakov Foundation soustředící se na postsovětský prostor a Russian International Affairs Council (RIAC) (Vasilenko 2014: 4).

Snaha vytvořit náležitou soft power se odrazila i v konceptu zahraniční politiky v roce 2013. Tento závazek byl vyjádřen slovy, že soft power musí být rozvinuta jako: „Komplexní nástroj pro dosažení cílů zahraniční politiky postavených na potenciálu občanské společnosti, informací, kulturních a jiných metod a technologií alternativních k tradiční diplomacii“⁵ (KZP RF 2013). Rusko se ale dopouští zásadní chyby, pokud bude i nadále nakládat se svou soft power jako s nástrojem pouze v rukou vlády. Nye ve svém článku oprávněně kritizuje Rusko, když říká, že selhává v porozumění budování soft power, jejíž hlavním přínosem je, že není vytvářena státem, ale je to produkt soukromého a civilního sektoru a svobodné společnosti (Nye 2013).

Ruská interpretace soft power se liší od té, jak ji Joseph Nye v 90. letech interpretoval. Victoria Vasilenko vidí hlavní rozdíl v tom, že na rozdíl od západních států v tom, že se Ruská federace snaží oživit nástroje, které byly v době Sovětského svazu efektivní. Pokud má stát mít moc ovlivnit jednání ostatních států pomocí soft power, musí nabídnout takový model chování, který bude atraktivní i

---

⁴ Obě zmíněné organizace byly založeny v roce 2007 (Vasilenko 2014: 4)

⁵ "Comprehensive toolkit for achieving foreign policy objectives building on civil society potential, information, cultural and other methods and technologies alternative to traditional diplomacy

pro ostatní. Pokud se tak nestane, snaha státu nebude sice úplně zbytečná, ale bude neefektivní (Vasilenko 2014: 5).

Na ruskou zahraniční politiku v oblasti blízkého zahraničí není často nahlíženo jako na soft power. Nachází se zde ovšem řada potenciálních nástrojů, které v rámci soft power mohou být využity. Jedná se zejména o bezvízové styky, přístup na pracovní trh, jazykové, kulturní a náboženské vazby, perspektiva eurasijské integrace⁶ a velké zásoby energetických zdrojů (Vasilenko 2014: 10).

Pokud bychom měli charakterizovat záměry ruské soft power, nalezneme tři základní cíle. Prvním cílem je propagace ruské kultury, ruského jazyka a vzdělávacího systému (který má být viděn jako atraktivní a zároveň konkurenční k západním vzdělávacím systémům). Druhým cílem je odvrátit negativní obraz ruské federace, její politiky a ruského způsobu života ve světových médiích a zařetí vytvořit síť příznivců Ruska po celém světě. Snaha o rozvinutí ruské veřejné diplomacie a schopnost akumulovat soft power záleží mimo jiné, na obratném užití masmédií směrem k zahraniční veřejnosti, aby byly vysvětleny postoje a politika, kterou Ruská federace uskutečňuje. Rusko samo sebe považuje v tomto odvětví za velmi znevýhodněné kvůli nedostatku porozumění a klamným informacím ve světovém informačním prostoru. Navzdory navyšujícímu se počtu institucí, vytvořených za účelem komunikace se zahraniční veřejností, se obraz Ruska stále nevylepší, což vedlo k tvrzením, že Rusko ztrácí svou soft power a nemá tak podporu pro svou politiku (Simons 2014: 444).

6. Zahraniční politika USA

Po skončení studené války došlo ve Spojených státech k oslabení konsenzu na domácí scéně ohledně toho, do jaké míry mají Spojené státy být zapojeny v mezinárodním dění. V tomto období se začala formovat debata o pozici a roli USA ve světové politice. Na domácí politické scéně panovaly neshody ohledně amerického zapojení v zahraničí (Krauthammer 1991: 23). Následně vznikla

---

⁶ Od 1. ledna 2015 vstoupila v planost dohoda o vzniku Eurasijského ekonomického svazu (viz. <http://www.eaeunion.org/?lang=en#info>)

debata, zdali a za jakých podmínek je spolupráce s ostatními státy žádoucí. V této debatě bylo možné pozorovat dva přístupy, a to unilaterální a multilaterální. Zastánci unilateralismu zaujímali takový postoj, že Spojené státy by měly především hájit své národní zájmy a spolupráce s ostatními státy je jednou z možností, nikoli nutnou součástí, při naplňování amerických národních zájmů. Postoj multilateralistů byl opačný, neboť spolupráci s jinými státy viděli v dlouhodobém důsledku jako lepší způsob pro hájení národních zájmů. Multilateralisté si byli vědomi toho, že USA mohou řešit problémy ohrožující americké národní zájmy vlastními silami, ale z dlouhodobého hlediska by takovéto jednání vyvolávalo nechuť a odpor ostatních států, jejichž zájmy by byly přehlíženy (Nye 2002: 23–24).

V 90. letech, kdy úřad prezidenta vykonával George H. W. Bush, po opadnutí sovětské hrozby, se v únoru 1991 nechal tehdejší ministr obrany Dick Cheney slyšet, že zásah proti Iráku může být předzvěstí nových konfliktů, což pro následující období mělo představovat ekvivalent sovětské hrozby. Ideologicko-politické vakuum následně vyplnil prezident George W. Bush, který hrozby komunismu a „arabského socialismu“ na Středním východě zaplnil hrozbou islamismu podpořenou teroristickými útoky z 11. 9. 2001. Dění po 11. září dalo prostor k prosazení programu formovaného jak konzervativci (jako Dick Cheney a Donald Rumsfeld), tak neokonzervativci (jako Paul Wolfowitz a Douglas Feith). Tento program odůvodňoval americkou expanzi, jako posláním šířit univerzální hodnoty svobody, demokracie a zajištěním národní bezpečnosti. Zmíněná zahraničně politická koncepce se neujala v době prezidentství Billa Clintona, protože prosazoval intervencionistickou a multilaterální politiku (Barša 2003: 47–50).

Prvek, který definoval politiku Geroge W. Bushe byla válka proti terorismu, což byla také šance šířit americké hodnoty a ideály. Ze svých demokratizačních nároků ale prezident Bush brzy slevil. Ukázalo se to například v rámci ekonomických vztahů s Čínou, kdy upřednostňoval rozvoj těchto vztahů namísto tlaku na větší otevřenost čínského politického systému a obhajobu lidských práv.

U prezidenta Baracka Obamy můžeme vidět podobnou kombinaci idealismu a realismu, která se promítá například ve snaze o rozvoj demokracie v Iráku a Afghánistánu, ale otázky lidských práv zatím nejsou v jeho předním zájmu a ekonomické zájmy zde stále mají primát, což je možné pozorovat při rozhovorech s Ruskem a Čínou. Ačkoli o zahraniční politice Baracka Obamy můžeme říci, že byla především multilaterální, což se dá ukázat na příkladech současné administrativy na zapojení USA v Dohodě o globálním oteplování a uvolňování vztahů s Kubou. Během Obamova funkčního období, jsme nicméně stále mohli sledovat pragmatické balancování mezi ideály a americkými zájmy, které byly blízké i jeho předchůdci (Skoupý 2009: 26–27).

6.1. Národní bezpečnostní strategie USA

Na utváření zahraniční politiky USA má vliv celá řada aktérů a institucí a vzniká na základech demokratického liberalismu. Kromě demokratického liberalismu mají ještě na kontext zahraniční politiky USA vliv i další myšlenkové proudy jako idea rovnostářství (úsilí o rovné příležitosti pro každého), pluralitní tradice (akceptování rozhodnutí vyjádřeného větší skupinou) a princip legalismu (preferenční řešení konfliktu právní cestou). Důležité je zmínit, že uvedené proudy, spolu s demokratickým liberalismem, postavením USA na světové scéně vytváří přesvědčení, že tento systém by měl být vzorem i pro ostatní státy a jejich obyvatele, a proto při tvorbě zahraniční politiky je kladem velký důraz na ochranu amerického politického systému (Scott – Crothers 1998: 3–4). Pokud má být tato strategie dlouhodobě úspěšná, musí USA ze svého postavení vytvářet takové podmínky ve světovém systému, aby vyhovovaly právě jí (Keohane 1984: 178).

Kromě výše zmíněných se americká zahraniční politika pohybuje také mezi tradicí idealistů a realistů. Idealisté se snaží prosadit morální principy v zahraniční politice, což může být chápáno jako univerzální prosazování amerických hodnot a realisté kladou důraz na přísné prosazování amerických národních zájmů. Při

vytváření zahraniční politiky se realisté snaží vyhýbat aplikaci morálních a ideologických schémat a snaží se o co možná nejužší definování národních zájmů (Leffler 2003: 1050).

Na základě Goldwater-Nichols Act z roku 1986 je od prezidentů USA vyžadováno vydání každoroční Národní bezpečnostní strategie (National security strategy, NSS). Tento dokument má naznačit strategický přístup, kterým budou hájeny a naplňovány národní zájmy Spojených států. Zákon měl Kongresu umožnit lepší kontrolu zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky, prováděné především administrativou, protože do této doby se nedařilo formulovat jasné středně a dlouhodobé strategie (Khol 2005: 72).

V období (1989–1993) kdy hlavou americké administrativy byl prezident George H. W. Bush, vznikly první pokusy o formulaci nových strategií, jejichž hlavní myšlenkou bylo, aby Spojené státy dále rozvíjely své kapacity pro odstrašení případných konkurentů usilujících o silnější regionální, nebo až globální postavení. Tato strategie se zakládala na dvou principech. Prvním principem bylo zabránění vzestupu jakéhokoli konkurenta a druhým bylo využití svého jedinečného postavení na světové scéně k šíření západních hodnot spolu se zajištěním národních zájmů. USA však nemělo hrát roli světového čteníka, ale spíše selektivně řešit takové problémy, které by ohrožovaly zájmy Spojených států a jejich spojenců (Khol 2005: 73).

Za vlády prezidenta Bushe staršího vznikly v letech 1990, 1991 a 1993 tři NSS. První dva dokumenty do určité míry kopírují logiku studenoválečného konfliktu a jejich cíle a zájmy jsou v podstatě totožné. Mezi cíli a zájmy, jež jsou definovány v těchto dokumentech, nalezneme zabezpečení přežití Spojených států jako svobodného a nezávislého státu, podporu růstu americké ekonomiky, zajištění stabilního a bezpečného světa, podporu politických svobod, lidských práv a demokratických institucí (NSS 1990: 2–3, NSS 1991: 3–4).

Určitá změna přišla až s NSS z roku 1993. Byl zde totiž zakomponován demokratický mír (a role Ameriky v jeho zabezpečení) udržovaný sdílenými hodnotami jako svoboda, lidská práva, ekonomická prosperita a právní stát (NSS

1993: 24). Následně zde ale byly spíše shrnuty úspěchy prezidenta Bushe st., nežli naznačení strategických plánů v rámci zajištění národní bezpečnosti, což bylo ovlivněno blížícími se prezidentskými volbami, ve kterých prezident Bush st. ztrácel a NSS byla využita jako shrnutí úspěchů Republikánské strany za posledních 12 let (Snider 1995: 9–10).

Na rozdíl od prezidenta Bushe st., který nastoupil do úřadu s rozsáhlými zkušenostmi z oblasti mezinárodních vztahů, prezident Clinton nejevil z velké části o zahraniční politiku zájem. Prezident Clinton koncentroval svůj zájem zejména na domácí problematiku (např. školská reforma a hospodářský rozvoj). Navzdory význačným jménům jako Les Aspin a Madeleine Albright, jež byli mezi tvůrci Clintonovy zahraniční politiky, se prezidentova politika ukázala jako nesouvislá a nedokázala dobře odpovědět na problémy spojené s koncem studené války nebo dalšími světovými problémy, mezi kterými bychom mohli zmínit válku v Bosně a Hercegovině, vojenský puč na Haiti a občanskou válku v Somálsku (McCormick 2010: 177–178).

V závěrečné Národní bezpečnostní strategii z roku 2001 jsou shrnuty národní zájmy USA do třech kategorií – životní (vital), významné (important) a humanitární (humanitarian). Mezi těmito zájmy je zabezpečení teritoriálního území Spojených států a jejich spojenců, bezpečí občanů doma a v zahraničí, ekonomická prosperita, zabezpečení energetických, finančních, telekomunikačních, vodních a lidských zdrojů. V dokumentu se dočteme, že USA udělají, co budou muset, aby ochránily tyto zájmy, což může zahrnovat použití vojenské síly včetně unilaterální akce, pokud to bude považováno za nutné, nebo vhodné. Zároveň je zde dodáno, že vzniklé hrozby národním zájmům mohou vyžadovat širokou škálu řešení a pokud možno, tak při vzniklém konfliktu nebo humanitární katastrofě se budou USA snažit tyto hrozby odvrátit pomocí diplomatických prostředků včetně kooperace s rozsáhlým spektrem vládních, nevládních a mezinárodních organizací (NSS 2001: 9).

V zahraniční politice prezidenta George W. Bushe hrála výraznou roli řada osobností a think-tanků⁷ spojených s Republikánskou stranou a na opětovném vytváření a reformulaci ideologických postojů se zaníceně podílelo i neokonzervativní hnutí, které tím navázalo na dřívější tradici (Hoder 2009: 25). Řada významných republikánských politiků a odborníků se podepsala pod dokument Přebudování americké obrany (jehož autory byli P. Wolfowitz, J. Bolton, I. L. Libby), jenž vznikl v rámci Projektu pro nové americké století. V tomto dokumentu opět nalezneme myšlenky z roku 1992, které měly být základem pro novou grand strategy. Hlavním cílem bylo upevnění pozice USA, ve které nebude čelit žádnému globálnímu rivalovi. Rozvíjení americké vojenské dominance a ozbrojených sil mělo udržet, dle názoru autorů, svět v bezpečí a zároveň by tím byly zajištěny strategické zájmy USA. Podle této vize spočívala role Spojených států v šíření svobody a demokracie v celosvětovém měřítku (Khol 2005: 73–74).

NSS z roku 2002 je oproti dokumentům Clintonovy administrativy stručnější a hlavní cíle jsou zde formulovány jako akční plán, jehož zahraničněpolitické priority jsou skromnější a pragmatičtější (Holder 2005:75). V NSS 2002 ovlivněné událostmi z 11. září 2001 je hlavní myšlenkou, která se prolíná celým dokumentem, globální válka proti terorismu a státům, které jej podporují (NSS 2002: 5–7). Právě v tomto novém dokumentu, jehož hlavními rysy byl militarismus a unilateralismus, se dočteme o nutnosti posílení vojenských a obranných složek USA (Eichler 2010: 38).

Mezi hlavními prioritami NSS 2002 nalezneme prosazování snahy o posílení lidské důstojnosti, posílení spojenectví v rámci boje proti globálnímu terorismu a zabránění útokům proti USA a jejich přátelům, zmírnění regionálních konfliktů v kooperaci se svými spojenci, podpořit globální ekonomický růst

---

⁷ American Enterprise Institute, Paul H. Nitze School of Advanced International Studies, Centre for Strategic and International Studies a Centre for Security Policy (Khol 2005: 73).

volného trhu a obchodu a „rozšíření oblasti rozvoje vzájemným otevíráním společností a budováním infrastruktury demokracie“⁸ (NSS 2002: 1–2).

Nepříznivá situace v Iráku a Afghánistánu a sílící kritika USA doma i ve světě vedla k přehodnocení bezpečnostních hrozeb. Do NSS 2006, která vešla v platnost tři roky po ukončení operace Irácká svoboda (2003), byly zakomponovány nové přístupy v řešení hrozby globálního terorismu (Eichler 2010: 41). Byla představena modernizovaná strategie obsahující nejen vojenské nástroje, ale i podpora demokratizace zemí, které by mohly být líhni terorismu (NSS 2006: 5). Nově se zde objevil důraz na diplomacii a podporu vnitřní přeměny, takových režimů, které by mohly být hrozbou pro mezinárodní mír a bezpečnost (NSS 2006: 20).

Velmi výrazným motivem administrativy prezidenta Obamy, během jeho prvního období v úřadu, byla otázka jaderných zbraní, což potvrdil i jeho projev v Praze 5. 4. 2009 (Obama 2009) a podepsání smlouvy START III. Reagoval tak na výhrady, jež byly směrem k USA a Ruské federaci mířeny od konce studené války. Zahájil tedy jednání s Ruskou federací, která měla za cíl snížení počtu jaderných nosičů a hlavic. Výsledkem byla tzv. pražská smlouva, v níž se obě strany zavázaly ke snížení jaderných hlavic o třetinu. V NSS 2010 můžeme nalézt návaznost na pražskou smlouvu, která vychází z Obamovi koncepcce vážných bezpečnostních hrozeb, mezi nimiž nalezneme prevenci proliferaace jaderných zbraní a jaderného terorismu, což vychází z jeho vize světa bez jaderných zbraní. Dále je zde důraz na snížení úlohy jaderných zbraní v bezpečnostní strategii Spojených států (Eichler 2010: 42–43). Role jaderných zbraní v bezpečnostní strategii je rozšířena o negativní bezpečnostní záruku, což znamená, že Spojené státy se zavazují nepoužít ani nehrozit jadernými zbraněmi proti těm státům nevlastnícím jaderné zbraně, jež se zavázaly plnit podmínky smlouvy o nešíření jaderných zbraní (NSS 2010: 23).

---

⁸ „Expand the circle of development by opening societies and building the infrastructure of democracy“ (NSS 2002: 2).

Současná bezpečnostní strategie prezidenta Obamy byla přijata odbornou veřejností jako neuspokojivá a setkala se spíše s kritikou. Kritici NSS 2015 poukazují jednak na dobu, jakou trvalo Obamově administrativě vydat tento dokument, který musí v rychle se měnícím mezinárodním prostředí odpovědět na současné hrozby od ISIS až po kybernetickou bezpečnost a zároveň hájit národní zájmy USA (Feaver⁹ 2015). Jako nejpálčivější hrozby jsou v NSS 2015 uvedeny zastavení šíření viru ebola, vytvoření globálního úsilí ve snaze bránit se ruské agresi, rozložit a porazit ISIS a zastavit šíření jaderných zbraní a materiálů (NSS 2015: 2). V NSS 2015 je dále naznačeno, že nejlepší řešení těchto problémů bude skrze mobilizaci mezinárodní koalice (NSS 2015: 7).

6.2. Nástroje zahraniční politiky USA

6.2.1. Americká diplomacie

Diplomacie, kterou stát uskutečňuje je dána celou řadou kulturních, historických a geografických faktorů. Jak Harold Nicolson poznamenává, britská diplomacie byla typická vyvažováním moci, německá byla formována bojovným konceptem vycházejícím z nejistoty vzešlé ze své geopolitické pozice v Evropě, francouzská diplomacie byla formována strachem z Německa a italská byla založena na oportunismu a touze po manévrovacím prostoru. Toto je samozřejmě pouze zhuštěná generalizace, která ale zachycuje dlouhodobé dispozice jednotlivých států. Diplomacie Spojených států je charakteristická dvěma přístupy. Prvním je předpoklad, že demokracie spolu neválčí a druhým, stejně jako Britové, tak i Američané spojili svou bezpečnost s vyrovnáváním sil ve světě ve snaze vytvořit svět bezpečnější pro demokracii (Russell 2000: 160-161).

Tradiční diplomacie, v dnešní době doplněna o řadu nových nástrojů (např. z oblasti internetu), je vybavena celou řadou metod a způsobů k zajištění ochrany nebo prosazování národních cílů a zájmů. V současné době převládá v diplomacii

---

⁹ Prof. Peter D. Feaver spolupracoval na vytvoření NSS 1994 a 2006 během Clintonovy a Bushovy administrativy (Feaver 2015).

USA multilaterální názorový proud zdůrazňující kooperaci s ostatními státy při cestě za naplněním amerických národních zájmů (Skoupý 2009: 25). V této souvislosti někteří odborníci zastávají názor, že Obamovým zvolením mají Spojené státy možnost napravit si pochroumaný obraz USA, což ve svých prohlášeních podporuje i prezident Obama hovořící o nutnosti přenést řešení problémů a konfliktů (s respektováním mezinárodního práva) na půdu mezinárodních organizací (Brzezinski – Scowcroft: 2008: 233).

Hlavním nástrojem diplomacie je vyjednávání, ať již formální (přímé) nebo nepřímé. Ve své podstatě diplomacie spočívá na upravování vztahů mezi státy prostřednictvím, často se i překrývajících, konferencí nebo bilaterálních a multilaterálních vyjednávání. Jak se dočteme v NSS 2015, armáda Spojených států bude i nadále připravena bránit národní zájmy a poskytne zásadní vliv americké diplomacii. Užití síly, jak se dále dočteme, však není jediným nástrojem diplomacie USA a není ani hlavním předmětem amerického působení v zahraničí. Jako první přichází v úvahu přímé jednání spojené s rozvíjením bezpečnosti a propagací amerických zájmů. Vedle podpory armády je americká diplomacie zajištěna silnou a dobře regulovanou ekonomikou, kterou chtějí využít k podpoře obchodu a investic (NSS 2015: 4).

6.2.2. Ekonomické prostředky v zahraniční politice USA

Porozumět tomu, jak Spojené státy rozdělují svou hospodářskou pomoc, je důležité především proto, že ačkoli pouze malé procento hrubého národního důchodu (HND) Spojených států jde na rozvojovou pomoc, tak Spojené státy jsou největším bilaterálním dárce rozvojové pomoci na světě. Z tohoto postavení může mít politika USA dalekosáhlé dopady na formování světového systému, a proto považujeme za důležité v této kapitole prozkoumat zmíněný nástroj.

Spojené státy americké rozdělují své ekonomické prostředky v zahraniční politice do dvou kategorií – ekonomické a vojenské. V roce 2012 rozdělily Spojené

státy rozvojovou pomoc ve výši 48,4 mld. dolarů. Konkrétně v rámci ekonomické pomoci bylo rozděleno 31,2 mld. dolarů (největším příjemcem byl Afghánistán s 3,3 mld. dolarů) a v rámci vojenské pomoci USA rozdělilo 17,2 mld. dolarů (USAID 2015).

USA rozděljuje rozvojovou pomoc prostřednictvím U. S. Agency for International Development (USAID), která za posledních 10 let přerozdělila ekonomické prostředky mezi 185 zemí, mezi kterými najdeme třeba i Kubu, Rusko a Čínu (Keith 2014). Rozdělování hospodářské pomoci bylo dlouhou dobu nástrojem prohlubování vlivu za cílem šířit společné bezpečnostní zájmy mezi Spojenými státy a jejich spojenci. V období studené války sloužila především k získání spojenců proti hrozbě komunismu. Studie z oblasti rozvoje ovšem naznačují, že od této doby¹⁰ jsou cíle rozvojové pomoci především humanitárního a rozvojového charakteru avšak stále slouží jako nástroj k rozšíření americké sféry vlivu (Andreasen 2014: 1-2; Keohane 1984: 123).

V kategorii ekonomické pomoci, která je řízena USAID, nalezneme potravinovou pomoc, mírové jednotky, pomoc při katastrofách a takzvaný Podpurný ekonomický fond (Economic support fund, ESF). Vojenská pomoc je spojena, jak název napovídá, s armádou Spojených států. Jsou v ní zahrnuty dotace na pořízení vojenského materiálu, vojenská edukace a trénink. U vojenské pomoci je jednodušší určit její cíle, protože slouží k naplnění amerických geopolitických zájmů jako posílení (hard power) amerických spojenců po celém světě a upevnit tak vazby na USA stejně, jako podpora amerických obchodních zájmů. Ekonomická pomoc je v porovnání s vojenskou méně transparentní, avšak daleko více komplexní. Hlavními cíli ekonomické pomoci jsou na jedné straně podpora rozvoje zemí příjemců, na druhé straně posílení bezpečnostních zájmů nebo ekonomický blahobyť dárce (Nijman 1998: 30).

---

¹⁰ Na tomto místě považujeme za důležité poznamenat, že oprávněná kritika by mohla odkázat na období války proti terorismu prezidenta George W. Bushe, jelikož rozvojová pomoc za jeho administrativy závisela daleko více na tom, zdali stát podporoval koncepci války proti terorismu srovnej Lancaster 2008: 10–47.

Ekonomické sankce, kterým se budeme věnovat na následujících odstavcích, jsou v NSS 2015 definovány jako „[e]fektivní nástroj pro uložení ekonomického břemena na takové aktéry, jejichž vojenská agrese, nezákonné šíření zbraní nebo násilné chování, jež nebylo vyprovokováno, porušuje mezinárodní pravidla a normy a mír, který jimi měl být ochraňován.“¹¹ Pokud takováto situace nastane, Spojené státy budou usilovat o multilaterální sankce (pokud to bude možné skrze OSN), ale v případě, že nebude jiné východisko, USA bude jednat samostatně (NSS 2015: 23). Hospodářské sankce jsou dalším instrumentem používaným za účelem dosažení transformace zahraničněpolitického chování státu takovým způsobem, aby vyhovoval národním zájmům. Vzhledem k hospodářskému a vojenskému postavení Spojených států se z hospodářských sankcí stal standardní nástroj americké zahraniční politiky, od kterého je očekávána např. prevence válečných konfliktů, omezování válečné kapacity účastníků již vypuklých válek přes změnu domácí politiky některých režimů, či režimů samotných (Tomáš 2003: 44).

Konkrétní užití hospodářských sankcí si ukážeme na případu Iránu a ukrajinské krize. Od roku 2002, kdy Irán zveřejnil svůj jaderný program, Spojené státy, OSN a EU uvalili sankce vůči Iránu, aby nemohl rozvinout svůj jaderný program pro vojenské účely. Od této doby již bylo uvaleno několik kol sankcí za cílem ochromit iránskou ekonomiku. K 21. 4. 2015 vyšla studie pro Kongres, ze které budeme čerpat seznam sankcí uvalených Spojenými státy. Mezi sankcemi je zahrnut zákaz obchodu pro zahraniční firmy, které obchodují s iránským energetickým sektorem, Iránu je zastavena rozvojová pomoc (až na čistě humanitární účely), zákaz dovozu zbraní, zákaz dovozu technologií „dvojího užití“, zákaz poskytování mezinárodních úvěrů, zákaz cestování na území USA vybraným jedincům a bankovní sankce (Katzman 2015: 42–45).

---

¹¹ Targeted economic sanctions remain an effective tool for imposing costs on those irresponsible actors whose military aggression, illicit proliferation, or unprovoked violence threaten both international rules and norms and the peace they were designed to preserve.

Cíle těchto sankcí se během let vyvíjely a měnily. Mezi léty 1980 až 1990 měly přinutit Irán k zastavení dotování terorismu a omezit jeho strategickou pozici na blízkém východě. Od roku 2000 se sankce soustřeďují na omezení jaderného programu, aby sloužil čistě k civilním účelům. Od roku 2010 se k tomuto cíli přidalo i mezinárodní společenství (Katzman 2015: 1).

V případě ukrajinské krize Spojené státy přerušily většinu bilaterální spolupráce s Ruskem, načež navazoval zákaz vydání víz a zmrazení účtů takovým osobám, které: „podrývají demokratické procesy a instituce na Ukrajině; ohrožují její mír, bezpečnost, stabilitu, suverenitu a územní celistvost; a přispívají tak k zpronevěře jejích prostředků...“¹² (Woehrel 2015: 13). Mimo rozšiřování seznamu osob spadajících pod tuto definici, Spojené státy uplatnily sankce vůči dalším bankám a podnikům jako Gazprombank, Bank of Moscow, Rosneftg, Lukoil, Gazprom Neft, Rostec, Surgutneftegaz a Sberbank. Prezident Obama následně 19. 12. 2014 vydal prezidentské nařízení zabraňující jakémukoli občanovi USA účastnit se nových investic na Krymu a dále zákaz importu a exportu na Krym a zákaz jakékoli finanční podpory, či garancí spojených s občany USA (Woehrel 2015: 13–14).

---

¹² Persons who “undermine democratic processes and institutions in Ukraine; threaten its peace, security, stability, sovereignty, and territorial integrity; and contribute to the misappropriation of its assets...”

6.2.3. Ideové prostředky v americké zahraniční politice

Jako hlavní prostředek pro získání podpory ostatních států se stává atraktivita idejí a postupů, které jsou spojeny s dobrou pověstí nositele. Výhodnost osvojení si tohoto nástroje spočívá v menší nákladnosti, než kdyby stát musel prosazovat vlastní zájmy prostřednictvím tradiční diplomacie (Peterková 2006: 92-93). Veřejná diplomacie získala v USA po událostech 11. září 2001 narůstající pozornost. Bezpečnostní analýzy v té době uváděly, že USA podcenily komunikaci především s muslimským světem. Po uvedeném datu se veřejná diplomacie stala ve Spojených státech jedním z nejdůležitějších témat v rámci diskuze o americké zahraniční politice (Peterková 2006: 84 cit. dle Brown 2002). Vzhledem k výše uvedenému je proto zajímavé, že veřejné diplomacii (public diplomacy) je na přibližně třiceti stranách textu v NSS 2010 a 2015 věnována vždy pouze jedna zmínka.

Významným zdrojem americké soft power její občanská společnost a nikoli vláda, najdeme zde velkou řadu aktérů od univerzit a nadací (a fondů) až po Hollywood a americkou pop kulturu. Udržení míry soft power, kterou Spojené státy naakumulovaly, se zakládá na společnosti, která má možnost být kritická vůči kroků vláda (jako v případě invaze do Iráku) a zároveň není necenzurovaná (Nye 2013).

Hlavními úkoly po teroristických útocích z 11. září 2001 byly zejména obhajoba amerických hodnot, vysvětlení a obhajoba kroků americké administrativy zahraničnímu, ale i domácímu publiku, poskytování informací zahraniční veřejnosti, efektivní spolupráce veřejné diplomacie spolu s ostatními úřady podílejících se na zahraniční politice a podpora zahraniční činnosti Spojených států (Zaharana 2005: 1). Spojené státy v NSS 2015 uvádění, že budou nadále trvat na dodržování závazků v oblasti lidských práv, budou vystupovat proti represím a pracovat na jejich zabránění. Se svými spojenci (dalšími demokratickými státy) budou pokračovat v obhajobě lidských práv, pokud je to ve strategickém zájmu USA, i tam, kde vlády nesdílejí stejné hodnoty. Spojené státy

budou nadále otevřeně hájit lidská práva a důstojnost prostřednictvím veřejné a tradiční diplomacie (NSS 2015: 19). Zmíněné cíle se americká veřejná diplomacie snažila naplnit pomocí nových technologií, rozhlasového a televizního vysílání, kulturních aktivit, mezinárodních výměnných programů a vydáváním a publikováním filmů a knih (Wallin 2012: 2).

Americká zahraniční politika má zajisté své příznivce a kritiky, pokud ponecháme stranou obsah, tak forma, jenž se USA snaží své hodnoty a cíle sdělit zahraniční veřejnosti, je jasná a čitelná. Spolu s prezidentem a ministrem zahraničí, kteří se aktivně podílejí na tvorbě, přenosu informací, formulaci a vysvětlování postojů USA, tak je velmi efektivním nástrojem zahraniční politiky Spojených států.

7. Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU

Na základě předchozích snah členských států, byla smlouvou o Evropské unii (Maastrichtskou smlouvou) z roku 1992, která vstoupila v platnost 1. listopadu 1993, založena společná zahraniční a bezpečnostní politika EU. SZBP měla fungovat na principu koordinace a mezivládního rozhodování a stala se tak součástí primárního práva EU. Členové se jejím podpisem rozhodli, že: „[b]udou provádět společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, která by v budoucnu mohla směřovat ke společné obraně a posílit tak evropskou identitu a její nezávislost v zájmu podpory míru, bezpečnosti a pokroku v Evropě a ve světě“¹³ (EU 2010: 11). SZBP EU se tak zabývá mezinárodními otázkami politicko-diplomatického charakteru s přesahem do oblasti bezpečnosti.

Nástroji SZBP, kterým se podrobněji budeme věnovat v následující kapitole, byly stanoveny společné akce a postoje přijímané většinou jednomyslně všemi členskými státy ve spolupráci s Evropskou komisí a Evropským

---

¹³ „...to implement a common foreign and security policy including the eventual framing of a common defence policy, which might in time lead to a common defence thereby reinforcing the European identity and its independence in order to promote peace, security and progress in Europe and in the world“

parlamentem. Během konfliktu v Jugoslávii, kdy Jugoslávská lidová armáda napadla Slovinsko, se ukázalo, že členské státy kvůli své nejednotě nejsou schopny rychle a adekvátně jednat a členové EU museli přehodnotit své postoje (Schelle et al. 2007: 145)

Roku 1997 byla ministry zahraničních věcí členských států podepsána revize smluv na konferenci v Amsterdamu (Amsterodamská smlouva). Jejím přínosem bylo pružnější rozhodování o jednotné reakci na společné výzvy a přesněji určila roli EU při humanitárních operacích a udržování míru (Fiala – Pitrová 2003: 537). Do druhého pilíře bylo zavedeno hlasování tzv. konstruktivní absencí, což sice znamenalo, že státy se nemusely podílet na vedení akce, ale nezabraňovalo to jejímu uskutečnění a jednomyslné hlasování bylo omezeno na minimálně dvě třetiny hlasů členských států. Dalším přínosem Amsterodamské smlouvy bylo upřesnění vztahů mezi EU a Západoevropskou unií (ZEU) a zřízení funkce Vysokého zmocněnce pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, jehož úkolem bylo reprezentovat EU při řešení zahraničněpolitických otázek, který se tím stal i generálním tajemníkem Rady EU (Had – Pikna 2001: 24).

Zdlouhavý proces ratifikace Maastrichtské smlouvy ukázal, jak občané členských států vnímají Evropskou unii, tedy jako velmi vzdálenou a špatně srozumitelnou organizaci. S nově přistoupivšími státy (Finsko, Švédsko a Rakousko v roce 1995), které odrážely zdrženlivý postoj vůči vývoji SZBP, se ukázala nutnost revize dokumentu. Komise při jednáních ohledně revize upozorňovala na rozdělení úloh jednotlivých institucí při zajišťování SZBP a navrhovala, aby byla zřízena jasná reprezentace EU vůči okolnímu světu a tím by byla zvýšena věrohodnost EU v mezinárodním systému (Dubský 2006: 29).

Hlavními body jednání na mezivládní konferenci o revizi Maastrichtské smlouvy v březnu 1996, byly transparentnost a přiblížení EU občanům členských států, revize pravomocí jednotlivých institucí s cílem zefektivnit činnost EU a posílit jednání Unie ve vnějších vztazích. Postup konference byl pomalý a bez viditelného pokroku především v institucionálních otázkách. Jednání ovšem

přineslo posun evropské integrace ve vnitřních věcech a institucionální struktuře, hlavně ale v SZBP (Plechanovová 2004: 143–149).

V roce 1997 se konala závěrečná jednání v Amsterodamu, jenž byla poznamenána rozpory členských států v otázkách koncepce evropské obranné identity, ale i ohledně nástrojů a cílů SZBP. Závěr konference přinesl řadu rozporů, například zde byl vyřčen požadavek ohledně větší účinnosti a demokratičnosti, jelikož snaha o vyšší účinnost byla naplňována na úkor demokratičnosti rozhodovací procedury, což se ukázalo při rozšíření rozhodování kvalifikovanou většinou mezi více oblastí agendy Unie. Přes výše zmíněné námitky však smlouva byla v říjnu 1997 podepsána a v platnost vstoupila v květnu 1999 (Dubský 2006: 37).

Setkání ministrů obrany ve Vídni v roce 1998 a jednání mezi premiérem Tony Blairem a Jacquesem Chiracem v Saint-Malo, mělo za výsledek vznik deklarace zabývající se tvorbou společné obrany nezávislé na Severoatlantické alianci (NATO) (Fiala – Pitrová 2003: 571). Na jednání Evropské rady v Helsinkách byla smlouva přijata, čímž byl položen základ jednak společné obraně, ale hlavně se státy dohodly na vzniku nevojenských prostředků při řešení krizí jako např. ekonomické investice v rámci postkonfliktní rekonstrukce, profesionální pomoc při řešení krizí, pozorovatelské mise během voleb, výcvik policejních jednotek a další (Kovanda 2001: 22).

Summit Evropské rady v Kolíně nad Rýnem v červnu roku 1999 reagoval na množící se debaty o reformě Amsterodamské smlouvy. Na summitu byla zdůrazněna nutnost uskutečnit mezivládní konferenci, jenž by se zabývala podmínkami budoucího rozšiřování EU. Výsledek summitu přinesl shodu na nutnosti posílení spolupráce v rámci bezpečnosti a obrany, posílení pravomocí Rady v oblastech řízení a prevence konfliktů a nakonec také integraci ZEU do EU (Plechanovová 2006: 176).

Na jaře 1999 vyústila krize v Jugoslávii ve vojenský zásah NATO proti vytyčeným srbským cílům v Kosovu a Srbsku. Takováto situace doprovázela mezivládní konferenci a znovu připomněla, jak neuspokojivé jsou prostředky EU

v oblasti SZBP a znovu vyvstala otázka ohledně budování vojenských kapacit (Plechanovová 2006: 190).

Jednání Evropské rady v Nice trvalo od února až do prosince 2000, smlouva byla podepsána v únoru 2001, ale kvůli opakovanému irskému referendu vstoupila v platnost až v únoru 2003. Přínosem smlouvy z Nice bylo uplatnění užší spolupráce v rámci SZBP, a to z hlediska implementace společné akce nebo společného postoje (Dubský 2006: 43). Po přijetí Lisabonské smlouvy, která vstoupila v platnost 1. prosince 2009, došlo k transformaci Unie na mezinárodní organizaci s vnější subjektivitou. Ratifikace a následná implementace Lisabonské smlouvy měla poskytnout EU právní rámec a nástroje, kterými bude řešit budoucí výzvy a stane se tak významným aktérem v mezinárodním prostředí, který bude moci naplno využít svůj hospodářský, humanitární, politický a diplomatický potenciál k prosazování evropských zájmů a hodnot (Pecháček 2010: 3). Lisabonskou smlouvou byl také sloučen post vysoké zmocněnce pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku a komisaře pro vnější vztahy do jednoho postu, a to vysokého představitele unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, jenž zdědil pravomoci obou z nich. Vysoký představitel¹⁴ tedy v souvislosti s vnější politikou zabezpečuje soudržnost a kontinuitu činností, proto Předseda Radě pro zahraniční věci a v Komisi je pověřen úkoly spojenými s oblastí vnějších vztahů, má dohlížet na koordinaci vnější politiky a útvarů Komise (Europa 2009). EU však zároveň musí respektovat zahraničněpolitické zájmy jednotlivých členských států. V oblasti SZBP zde bylo provedeno několik změn. Charakter SZBP zůstává zachován ve smyslu mezivládní spolupráce, kde členské státy mají výlučné postavení v rozhodovacím procesu. (Pecháček 2010: 4).

7.1. Smlouvy EU a Společná zahraniční a bezpečnostní politika

---

¹⁴ Jmenování a pravomoci vysokého představitele Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku se věnují články 18 a 27 Smlouvy o EU.

Vzhledem k tomu, že Lisabonská smlouva revidovala smlouvu o Evropské unii a smlouvu o založení Evropské unie, budeme v této kapitole především vycházet ze smlouvy o Evropské unii a pozměněných kapitol a článků v Lisabonské smlouvě. Pro větší přehlednost jsme se rozhodli odkazovat na příslušné články horním indexem do poznámek pod čarou s tím, že ponecháme bibliografický údaj na konci odstavce.

Cílem Unie je podporovat mír, své hodnoty a blahobyt svých obyvatel (EU 2010: 17).¹⁵ Evropská unie si ve smlouvě o Evropské unii stanovuje následující cíle: podporovat hospodářský a sociální pokrok a vysokou úroveň zaměstnanosti a dosahovat vyváženého a udržitelného rozvoje, potvrzovat svou identitu na mezinárodní scéně (skrže SZBP), prostřednictvím občanství Unie upevňovat ochranu práv a zájmů státních příslušníků členských států, zachovat a rozvíjet Unii jako prostor svobody, bezpečnosti a práva a v plném rozsahu zachovávat a chránit *acquis communautaire*. Hlava V jenž je věnována ustanovení o společné zahraniční a bezpečnostní politice vymezuje oblasti cílů SZBP. Mezi těmito cíli se uvádí ochrana společných hodnot, základních zájmů, nezávislost a celistvost Unie ve všech formách, zachovávat mír a posilovat mezinárodní bezpečnost v souladu s Chartou OSN, zásadami Helsinského závěrečného aktu a cíli Pařížské charty, dále chce EU podporovat mezinárodní spolupráci a rozvíjet a upevňovat demokracii a právní stát (EU 2010: 128).¹⁶

Článek 6 (bývalý článek F) odstavec 1. pojednává o zásadách Unie, které jsou společné všem členským státům. Mezi zásadami EU nalezneme svobodu, demokracii, dodržování lidských práv a základních svobod a právního státu (EU 2007: 126). Pokud by se některá členská země měla stát cílem teroristického útoku nebo obětí přírodní nebo člověkem způsobené pohromy, Unie a členské státy budou společně jednat a uvedou do pohotovosti takové nástroje, které má k dispozici včetně vojenských prostředků poskytnutých členskými státy (EU 2010: 148).¹⁷

---

¹⁵ Článek 3 (bývalý článek 2 Smlouvy o EU)

¹⁶ HLAVA V, Kapitola 1, Článek 21

¹⁷ HLAVA VII, Doložka solidarity, Článek 222

Dalším velmi důležitým dokumentem pro SZBP EU je Evropská bezpečnostní strategie (EBS) přijatá v prosinci 2003. EU tím udělala krok ke společnému posouzení hrozeb a stanovila jasné cíle, které se Unie bude snažit prosadit. O pět let později byla vydána zpráva o provádění strategie s názvem Zajišťování bezpečnosti v měnícím se světě (EBS 2009: 1).

Globálními výzvami a hrozbami, jež jsou v uvedené v dokumentu, zní následovně. Za potenciálně největší ohrožení bezpečnosti, považuje EU šíření zbraní hromadného ničení. EBS na základě dohod OSN a multilaterálních dohod, klade důraz na prevenci a vystupování jako významný dárců, spoluprací se třetími zeměmi a regionálními organizacemi, tak přispívá ke zlepšení jejich schopností předcházet šíření zbraní (EBS 2009: 11). Terorismus a organizovaná trestná činnost (a počítačová bezpečnost) podpořena teroristickými útoky v Londýně a Madridu stále významnou hrozbou v rámci Evropy i celého světa. EU v řešení těchto problémů pokročila, a to prostřednictvím dodatečných opatření v rámci Unie, Haagského programu (2004), nové Strategie pro vnější rozměr spravedlnosti (2005) a Strategie EU pro boj proti terorismu (2005). Implementací těchto nástrojů bylo usnadněno provádění vyšetřování bez ohledu na hranice a koordinaci stíhání. Uvedené strategie jsou založené na dodržování lidských práv, mezinárodního práva a mají čtyřrozměrný přístup: předcházení radikalizaci a náboru a související faktory, ochrana možných cílů, pronásledování teroristů a reakce na následky útoku. Podstata úspěšného provedení těchto strategií však stále souvisí na vnitrostátních opatřeních, důležitým krokem vpřed bylo jmenování koordinátora pro boj proti terorismu (EBS 2009: 11–12).

Zbylými bezpečnostními výzvami jsou energetická bezpečnost a změna klimatu. Snižující se produkce ropy a plynu v rámci Evropy znamená, že do roku 2030 bude 75 % těchto komodit dováženo. Dodávky však budou pocházet z omezeného počtu zemí, kde některé čelí ohrožení stability. EU chce tento problém řešit kombinací vnějšího a vnitřního rozměru politiky EU v rámci energetické bezpečnosti. Řešením by měl být jednotnější trh s energií a větší

vzájemné propojení spolu s implementací krizových mechanismů pro řešení dočasného přerušování dodávek (EBS 2009: 14).

Již v roce 2003 uváděla EBS dopady změny klimatu na bezpečnost jako faktor zvyšující hrozbu. Část dokumentu se věnuje též předcházení konfliktům a řešení krizí, jelikož přírodní katastrofy, zhoršování životního prostředí, boj o zdroje vyostřují konflikt (zejména v podmínkách chudoby) a s narůstajícím počtem obyvatel mají tyto konflikty humanitární, zdravotní, politické a bezpečnostní důsledky, jejímž výsledkem může být i migrace (EBS 2009: 15).

7.2. Nástroje společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU

Závěry a výsledky uvedené v dokumentech zveřejněných po zasedání Evropské rady nebo Rady pro zahraniční věci jsou hlavním způsobem vyhlášení strategických rozhodnutí uzavřených představiteli EU a vlád členských států EU v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky (Mix 2013: 56).

Lisabonská smlouva rekonceptualizovala nástroje SZBP do čtyř odvětví. Na základě článku 21 jsou určeny strategické zájmy a cíle EU dle čtyř rozhodnutí. Jsou jimi strategické zájmy a cíle EU a cíle vytyčované Evropskou radou, společné akce a postoje a systematická spolupráce mezi členskými státy EU (EU 2010: 31).¹⁸ Tato politická rozhodnutí následně mohou podnítit činnost, která formuje dohodnuté postoje anebo jsou již existující postoje specifikovány a uplatňovány konkrétněji.

Někteří pozorovatelé vidí společné postoje a společné akce (či rozhodnutí o společných postojích a akcích) jako právní instrument nacházející se někde mezi legislativní a politickou kooperací a spatřují v něm zavazující nástroj, který je porovnatelný i s jiným právem EU. Kritici však poukazují na nedostatek právních mechanismů a nedostatečné soudní pravomoci EU v těchto oblastech (Mix 2013: 57). V každém případě ať má pravdu jedna, nebo druhá skupina, státy se

---

¹⁸ Článek 25 (bývalý článek 12 Smlouvy o EU)

podepsáním smlouvy zavázaly, že: „Členské státy aktivně a bezvýhradně podporují zahraniční a bezpečnostní politiku Unie v duchu loajality a vzájemné solidarity a respektují činnost Unie v této oblasti“ (EU 2010: 30).¹⁹

---

¹⁹ Článek 24 (bývalý článek 11 Smlouvy o EU) odst. 3

7.2.1. Diplomacie EU

Diplomacie Unie vyžaduje velké množství koordinace a kooperace. Členské státy v Evropské radě a v Radě vzájemně konzultují otázky jejich všeobecných zájmů týkajících se SZBP s cílem vymezit společný přístup. Členský stát, jehož kroky na mezinárodní scéně (nebo přijetí jakéhokoli závazku), jenž by mohl mít dopad na EU, musí vést v Evropské radě nebo v Radě konzultace s ostatními členy EU. Tímto má být zajištěno, že Unie bude schopná prosazovat své vlastní zájmy a hodnoty na mezinárodní scéně.²⁰ Členské státy na mezinárodních konferencích a v mezinárodních organizacích spolupracují, tak aby postoje a akce Unie, byly dodržovány. Spolupráce je prováděna výměnou informací a vypracováním společných hodnocení (EU 2010: 34–35).²¹

Se zřízením postu Vysokého představitele a Evropské služby pro vnější spolupráci, došlo k vytvoření velké soustavy byrokratických orgánů. Aby se mohla společná stanoviska a zájmy vstoupit v platnost, musí se 28 zástupců shodnout. Vzhledem k tomu, že každý stát má své zahraničněpolitické preference a zájmy, tak to může být poněkud nelehký úkol a nabízí se otázka, zdali takovéto uspořádání může být dostatečně pružné a efektivní. Tato kapitola však neslouží k popisu vnitřních mechanismů unijní diplomacie, a proto se v následujícím odstavci budeme věnovat vztahu EU s třetími zeměmi a mezinárodními organizacemi.

Ve vnějších vztazích je multilateralismus pro EU samozřejmou volbou, jelikož samotná evropská integrace je nejrozvinutější formou multilateralismu (Weiss – Řiháčková 2009: 60). Pro EU je zásadní podpora a rozvoj mezinárodního práva a také spolupráce s OSN, Radou Evropy, Organizací pro bezpečnost a spolupráci v Evropě a s Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (EU 2010: 147).²² Již v rámci primárního práva se ve spojitosti se SZBP zmiňují priority v souladu s Chartou OSN. Evropská unie má od roku 1974 udělen status

---

²⁰ Článek 32 (bývalý článek 16 Smlouvy o EU)

²¹ Článek 35 (bývalý článek 20 Smlouvy o EU)

²² Článek 220 (bývalé články 302, 303 a 304 Smlouvy o ES)

řádného člena na jednáních a konferencích OSN. Od roku 2011, kdy status EU byl povýšen na povýšený pozorovatelský status, má Unie možnost vystupovat jménem EU, navrhopvat a připomínkovat (Leigh 2011). Evropská unie, na rozdíl od jejích dvou členů, ale nemá zastoupení v Radě bezpečnosti OSN (RB OSN). Ve Smlouvě o EU však je udělena povinnost členským státům, které členy RB OSN jsou, informovat ostatní státy EU a Vysokého představitele, hájit pozice a zájmy EU (EU 2010: 35).²³ Tradiční diplomatické vztahy jsou založeny na silně státně orientovaném rámci. EU však nabyla právní subjektivitu a má povoleno vstupovat do právních vztahů se státy a dalšími mezinárodními organizacemi. Vnější pravomoci EU jsou však omezeny zásadou²⁴ svěření pravomocí a v mnoha případech tedy sdílí své pravomoci s ostatními státy (EU 2010: 18).

7.2.2. Ekonomické prostředky v zahraniční politice Evropské unie

V této kapitole se budeme zabývat ekonomickými prostředky EU. V rámci ekonomických odměn bude především zkoumat oblast rozvojové pomoci a v rámci ekonomických trestů se budeme věnovat oblasti sankcí tak, jako tomu bylo u předešlých aktérů.

Více než polovina veškeré světové rozvojové pomoci, směřující do zemí s nízkými příjmy a nejméně rozvinutých zemí, pochází od členských států EU, což z Evropské unie činí největšího poskytovatele této pomoci na světě. V roce 2013 činil objem rozvojové pomoci z fondů EU a z rozpočtů členských států celkem 56,2 mld. Eur (62,4 mld. dolarů), což představovalo 0,43 % HND EU, do roku 2015 si členské země stanovily cíl tuto pomoc zvýšit na 0,7 % HND (Evropa 2015a).

Rozvojová politika je důležitou součástí politik EU v rámci vnějších ekonomických vztahů, které přispívají k rozvoji vztahů mezi EU a rozvojovými

---

²³ Článek 34 (bývalý článek 19 Smlouvy o EU)

²⁴ Článek 5 (bývalý článek 5 Smlouvy o ES) odst. 1 a 2.

státy. V roce 2000 vznikla mezi rozvojovými zeměmi a EU nová Dohoda o partnerství, jež byla podepsána v Cotonu a její platnost měla být 20 let. Byla podepsána 15 státními EU a 78 zemí skupiny států Afriky, Karibiku a Pacifiku (ACP) a nově přidruženými byly Belize, Cookovy ostrovy, Mikronésie, Nauru, Niue a Palau. Tato dohoda zahrnovala tři pilíře spolupráce – rozvojová, hospodářská (a obchodní) a politická. Oproti předešlým dohodám z Lomé byly cíle dohody z Cotonu stanoveny jasněji a přesněji. Tyto cíle měly mít za výsledek odstranění chudoby a zapojení zemí skupiny států Afriky, Karibiku a Pacifiku do světové ekonomiky (Adamcová – Sýkorová 2002: 101). Revize této dohody proběhla v roce 2010 a je v ní kladen důraz na důležitost regionální integrace mezi státy ACP, ale i mezi ACP a EU. Dále je zde kladen důraz na bezpečnost, řešení konfliktů mírovou cestou aplikací preventivních opatření proti eventuálním konfliktům. Svě místo zde nalézají také Rozvojové cíle tisíciletí, které by se partnerské země měly snažit naplňovat a přidána je zde i problematika klimatických změn. Od roku 2008 došlo k postupnému uzavírání Dohod o ekonomickém partnerství (EPA), které zakládají zóny volného obchodu mezi EU a 76 státy ACP (nebo spíše mezi EU a regionálními integračními uskupeními) (Cihelková – Jakš 2004: 225–226).

Specifickou formou ekonomické pomoci je též Všeobecný systém celních preferencí (Generalised system of preferences – GSP). V současné době je tento systém využíván 176 rozvojovými zeměmi a územími. Pro období 2006 – 2015 byly v červenci 2004 přijaty klíčové zásady, které rozdělují dovážené výrobky na citlivé a necitlivé. Stanovení toho, jak je výrobek citlivý závisí na tom, do jaké míry může dovezený výrobek ovlivnit na výrobky domácího trhu a clo je poté stanoveno pro každý výrobek zvlášť, avšak lze ho i snížit.

Evropská unie, stejně tak jako USA a Ruská federace, přijímá sankce neboli omezující opatření v zájmu dosažení cílů své zahraniční politiky a je tak schopná navenek působit jako autonomní a unitární aktér mezinárodních vztahů. Na následujících odstavcích ujdeme opět příklady sankcí vůči Iránu a Rusku.

Současná sankční politika se vyvinula v průběhu let převážně z do dvou odvětví. Primárně to bylo odvětví obchodní problematiky v kombinaci s bezpečnostně (resp. zahraničně) politickými a ekonomickými aspekty. V současnosti uvedené kombinaci odpovídají dvě samostatné fáze sankčních postupů. Prvním je uložení (vyhlášení) sankcí, které se odehrává na úrovni SZBP. Druhá fáze je implementace příslušného sankčního režimu a následně praktická realizace v rámci ekonomické dimenze EU a na úrovni členských států. První fáze má spíše politickou rovinu a hledá odpověď na otázku, zda sankce vyhlásit, jaké typy sankcí použít, v jaké rozsahu, resp. nakolik pouze převzít sankce vyhlášené RB OSN a nakolik je doplnit vlastními omezujícími opatřeními. Druhá fáze je rámována striktně závaznými předpisy evropského práva a její povaha je spíše právní a technická (Druláková et al. 2011: 3).

Sankce uvalené EU jsou definovány jako „nástroje diplomatické nebo hospodářské povahy, jejichž účelem je dosažení změny v činnostech nebo politikách porušujících mezinárodní právo či lidská práva nebo politikách nerespektujících právní stát či demokratické zásady.“ Sankce přijaté za účelem naplnění cílů a záměrů SZBP se řídí článkem 21 odst. 2 Smlouvy o EU ve znění Lisabonské smlouvy, který jsme popsali v podkapitole 7.1. (Druláková et al. 2011: 7).

Rada může uplatňovat celou řadu různých omezujících opatření. EU provádí veškeré sankce, jenž přijala RB OSN a vede s OSN dialog za účelem lepšího upevnění sankčních opatření mezi členy EU. V souvislosti se sankcemi vůči Iránu se EU rozhodla přijmout autonomní opatření nad rámec opatření OSN a použila tzv. režim smíšených sankcí. Od roku 2006 přijala RB OSN řadu rezolucí požadujících po Iránu zastavení obohacování uranu. Rezoluce byly postupně doplněny rozsáhlými sankcemi, jejichž výsledkem mělo být plnění příslušných rezolucí. Evropská unie se spolu s tím rozhodla vůči Iránu zavést řadu

hospodářských sankcí, jenž zahrnovaly omezení obchodu s různým zbožím,²⁵ omezení ve finančním sektoru,²⁶ opatření v odvětví dopravy, cestovní omezení a zmrazení majetku určitých osob a subjektů (Evropa 2015b).

Evropská unie v reakci na anexi Krymu a destabilizaci Ukrajiny od března 2014 postupně zaváděla omezující opatření, která bychom v tomto případě mohli rozdělit do pěti skupin. První skupinou jsou diplomatická opatření. V rámci těchto opatření se EU např. rozhodlo zrušit summit EU-Rusko a členské státy se rozhodly nepořádat pravidelné summity. Došlo také k pozastavení rozhovorů ohledně vízových otázek a setkání skupiny G8 bylo ze Soči přesunuto již jako G7 do Bruselu. Druhá skupina se skládá z individuálních omezujících opatření jako např. zmrazení majetku a zákaz cestování, který se vztahuje na 150 osob a 37 subjektů. Dále byl uvalen zákaz dovozu zboží z Krymu a Sevastopolu a od prosince 2014 platí úplný zákaz investic a poskytování služeb cestovního ruchu na Krym. Evropská unie v červenci a září 2014 zavedla hospodářské sankce cílené na konkrétní ruská hospodářská odvětví (Evropa 2015c).

---

²⁵ Zákaz zbraní, různého zboží dvojího užití a zboží, které lze použít pro obohacování uranu, zákaz dovozu íránské ropy, zemního plynu a petrochemických a ropných produktů, zákaz prodeje nebo dodávek klíčového vybavení používaného v odvětví energetiky, zákaz prodeje zlata, dalších drahých kovů a diamantů atd.

²⁶ zmrazení aktiv íránské centrální banky a hlavních íránských komerčních bank a zavedení oznamovacího a schvalovacího mechanismu pro převody finančních prostředků přesahujících určitou výši do íránských finančních institucí

7.2.3. Ideové prostředky v zahraniční politice EU

Evropská unie bývá často považována za ekonomický, respektive politický projekt, a proto rovina soft power nebývá v její souvislosti často zdůrazňována. Evropská unie nemá ucelenou strategii, jenž by systematicky budovala její soft power, nicméně disponuje rozsáhlým množstvím nástrojů, kterými může ovlivňovat veřejné mínění vně Unie, ale i navenek.

Původ zdrojů evropské soft power můžeme nalézt například v úspěšném integračním modelu EU, hodnotovém paradigma evropské kultury a normativní moci EU. Především integrační model se ukázal být atraktivní pro ostatní státy, jelikož prokázal, že spolupráce mezi historicky tradičními nepřáteli je možná a řešení konfliktů nevojenskými prostředky přinese politickou a ekonomickou stabilitu a vyšší životní standardy, nemluvě o pozici Unie ve vědeckém a technologickém výzkumu. Unie je tak v roli globálního hráče, jenž se zasazuje například o multilaterální vyjednávání, vyjednávání ekonomických a environmentálních otázkách a otázkách rozvoje. Nye tvrdí, že hlavním zdrojem soft power EU je symbol sjednocené Evropy. EU ale také představuje alternativu vůči agresivním politikám jiných mezinárodních aktérů (Nye 2005: 77).

Velmi důležitým zdrojem soft power EU je její normativní moc, která potvrzuje úspěšnost v prosazení názorů EU. Přestože nenalezneme konkrétní instrument, jenž by vytvářel soft power EU, můžeme však označit několik činností, které soft power EU dlouhodobě napomáhají. Jsou jimi dlouhodobé politiky jako SZBP, rozvojová politika, proces rozšiřování, environmentální politika, evropská politika sousedství a další.

Závěr

V této bakalářské práci jsme si dali za cíl zjistit pomocí analýzy a porovnáním strategických dokumentů doktrinního charakteru, nástrojů zahraniční politiky vybraných aktérů a prozkoumáním národních zájmů vybraných aktérů, do jaké míry se EU v SZBP přibližuje Ruské federaci a Spojeným státům americkým.

Evropská unie se na poli mezinárodních vztahů snaží stavět do pozice světového aktéra. Na základě nashromážděných poznatků můžeme usoudit, že cíle zkoumaných aktérů jsou téměř analogické a jejich specifika a preference, jsou dány geopolitickou polohou a historickými konsekvencemi. Evropská unie v rámci dosažení svých cílů provádí stejně jako USA a Ruská federace opatření, která mají pomoci dosažení cílů zahraniční politiky EU. Unii ale chybí konkrétní pravomoci v zahraniční politice, které zůstaly privilegiem národních států a jako výsledek tak čelí omezením, při vedení diplomatických vztahů.

V případě narušení teritoriální integrity nebo bezpečnosti občanů EU, Unie má prostředky, kterými dokáže případnou hrozbu odvrátit. Navzdory absenci armády, Evropská unie dokáže svým ekonomickým potenciálem měnit chování států ať už sankcemi, nebo ekonomickými benefity, kterými se snaží rozšířit např. model své ekonomiky, univerzální hodnoty (jako např. lidská práva) a prosazovat své cíle jako to můžeme vidět v případě USA a Ruské federace. Pokud ale bude Evropská unie chtít zvýšit svou prestiž na mezinárodní scéně, bude patrně muset přiřčenit do svého portfolia i hard power zdroje.

V rámci zkoumání nástrojů zahraniční politiky vybraných aktérů jsme shledali, že EU v oblasti ekonomických prostředků užívá efektivně jak ekonomické odměny, tak ekonomické tresty a dokáže pomocí těchto nástrojů naplňovat své zájmy a cíle. Zbylé dvě kategorie nástrojů – diplomatické a ideové již zdaleka nedosahují takové efektivity, jako prostředky ekonomické. Pro posílení diplomatických nástrojů, bude muset Evropská unie vyřešit otázku pravomocí v zahraniční politice a také jak naložit s členstvím států v jiných mezinárodních organizacích (konkrétně např. členství Velké Británie a Francie v Radě

bezpečnosti OSN) a posílení pozice EU v této organizaci. Dalším problémem je nevelká způsobilost Unie srozumitelně vysvětlovat a obhajovat své postoje občanům EU. Předseda Evropské rady a Vysoký představitel by se měli daleko více podílet na tvorbě a přenosu informací směrem k občanům EU. Je pochopitelné, že primát USA v tomto odvětví je v tuto chvíli neotřesitelný, jelikož Spojené státy mají výhodu jednoho jazyka a jedné měny atd., ale je úkolem veřejné diplomacie snažit se aktivně tuto bariéru překonat.

Seznam literatury

- ADAMCOVÁ, Lenka – SÝKOROVÁ, Soňa (2002). *Rozvojová ekonomika: Vybrané problémy II.* (Praha: Oeconomica).
- ANDREASEN, Jessica (2014). *Foreign Policy Through Aid: Has United States Assistance Achieved its Foreign Policy Objectives?* [Diplomová práce] (Utah: Utah State University).
- BARŠA, Pavel (2003). *Hodina impéria: Zdroje současné zahraniční politiky USA* (Brno: Mezinárodní politologický ústav).
- BINDI, Federiga (2010). *The Foreign Policy of the European Union* (Washington, D.C.: Brookings Institution Press).
- BREZHNEVA, Anna – UKHOVA, Daria (2013). *Russia as a Humanitarian Aid Donor. Oxfam discussion paper.* 15. 6. 2013 (<https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/dp-russia-humanitarian-donor-150713-en.pdf>, 10. 4. 2015), s. 1–30.
- BROWN, John (2002). *The Purposes and Cross-purposes of American Public Diplomacy. American Diplomacy.* 15. 8. 2002 (http://www.unc.edu/depts/diplomat/archives_roll/2002_07-09/brown_pubdipl/brown_pubdipl.html 16. 4. 2015).
- BRZEZINSKI, Zbigniew – SCOWCROFT, Brent (2008). *America and the World* (New York: Basic Books).
- CIHELKOVÁ, Eva – JAKŠ, Jaroslav (2004). *Evropská integrace - Evropská unie* (Praha: Oeconomica).
- COOPER, Andrew F., HIGGOT, Richard A., and NOSSAL RICHARD, Kim, eds. (1993). *Relocating Middle Powers: Australia and Canada in a Changing World Order* (Vancouver: UBC Press).
- DONALDSON, Robert H. (2000) *Boris Yeltsin's Foreign Policy Legacy. University of Tulsa.* 18. 3. 2000 (<http://www.personal.utulsa.edu/~robert-donaldson/yeltsin.htm>, 15. 3. 2015).

- DRULÁK, Petr – KRATOCHVÍL, Petr (eds.) (2009). *Encyklopedie mezinárodních vztahů* (Praha: Portál).
- DRULÁKOVÁ, Radka – DRULÁK, Petr (2011). *Tvorba a analýza zahraniční politiky* (Praha: Oeconomica).
- DRULÁKOVÁ, Radka; ROLENC, Jan M.; TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana; ZEMANOVÁ, Štěpánka (2011). Sankční politika Evropské unie: typy sankčních opatření a vztah k sankcím Rady bezpečnosti OSN. *Současná Evropa* 02/2011, s. 3–19.
- DUBSKÝ, Zbyněk (2006). *Bezpečnostní a politická dimenze integračního procesu: Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU* (Praha: Oeconomica).
- EBS (2009), *Evropská bezpečnostní strategie: bezpečná Evropa v lepším světě* (Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie).
- EICHLER, Jan (2010) Proměny bezpečnostní strategie USA na počátku 21. století. *Vojenské rozhledy* 19 (51), s. 38–48.
- EICHLER, Jan (2011). *Bezpečnostní a strategická kultura USA, EU a ČR* (Praha: Karolinum).
- EU (2007). *Lisabonská smlouva pozměňující smlouvu o Evropské unii a smlouvu o založení Evropské unie*, 3. 12. 2007, Brusel (Dostupné online: http://www.euroskop.cz/gallery/2/738-lisabonska_smlouva.pdf), s. 122–146.
- EU (2010). *Konsolidované znění smlouvy o Evropské unii a smlouvy o fungování Evropské unie (2010/C 83/01)*, (Dostupné online: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=CS>).
- EUROPA (2007). Partnerství pro komunikaci o Evropě. *Europa*. 30. 10. 2007 (http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/110117_cs.htm, 26. 4. 2015).
- EUROPA (2009). Vysoký představitel Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku. *Europa.eu*. 30. 12. 2009 (http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0009_cs.htm, 21. 4. 2015).

- EUROPA (2010). Společná bezpečnostní a obranná politika. *Europa.eu*. 7. 5. 2010 (http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0026_cs.htm, 20. 3. 2015).
- EUROPA (2015a). Rozvoj a spolupráce. *Evropská unie*. (http://europa.eu/pol/dev/index_cs.htm, 23. 4. 2015).
- EUROPA (2015b). Různé druhy sankcí: Příklad Íránu. *Consilium Europa*. 6. 2. 2015 (<http://www.consilium.europa.eu/cs/policies/sanctions/different-types/>, 25. 4. 2015).
- EUROPA (2015c). Omezující opatření EU v reakci na krizi na Ukrajině. *Consilium Europa*. 24. 3. 2015 (<http://www.consilium.europa.eu/cs/policies/sanctions/ukraine-crisis/>, 25. 4. 2015).
- FEAVER, Peter D. (2015). Grading Obama's National Security Strategy 2.0. *Foreign Policy*. 6. 2. 2015 (<http://foreignpolicy.com/2015/02/06/grading-obamas-national-security-strategy-2-0/>, 14. 4. 2015).
- FIALA, Petr – PITROVÁ, Markéta (2003). *Evropská unie* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).
- GHA (2015). Russia. *The Global Humanitarian Assistance*. (<http://www.globalhumanitarianassistance.org/countryprofile/russia#tab-home>, 10. 4. 2015).
- GOUVEIA, Philip Fiske de – PLUMRIDGE, Hester (2005). *European Infopolitik: Developing EU Public Diplomacy Strategy*. (London: Foreign Policy Centre), s. 1–29. (Dostupné online: <http://fpc.org.uk/fsblob/657.pdf>).
- GRAJAUSKAS, Rokas (2009). What is new in Russia's 2009 national security strategy? *Eastern Pulse* 6 (21), s. 3–5.
- HAD, Miloslav – PIKNA, Bohumil (2001). *Druhý a třetí pilíř Evropské unie* (Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky).
- HILL, Christopher (2003). *The Changing Politics of Foreign Policy* (Hamshire: Palgrave).

- HODER, Lukáš (2009). Architekti Bushovy doktríny: Vliv neokonzervativců na vytváření zahraničněpolitické strategie George W. Bushe. *Mezinárodní vztahy* 44 (2), s. 25–43.
- HUFBAUER, Gary C.; SCHOTT, Jeffrey J.; ELLIOTT, Kimberly Ann and MUIR, Julia (2012). Post-2000 Sanctions Episodes: Case Studies in Economic Sanctions and Terrorism. *Peterson Institute for International Economics*. (<http://www.iie.com/publications/papers/sanctions-timeline-post-2000.pdf>, 10. 4. 2015), s. 1–13.
- CHECKEL, Jeffrey T. (1997). *Ideas and International Political Change: Soviet/Russian Behavior and the End of the Cold War* (New Haven: Yale University Press).
- IVANOV, Igor (2001). The New Russian identity: Innovation and continuity in Russian foreign policy. *The Washington Quarterly* 24 (3), s. 5–13.
- KAMYŠANOV, Viktor (2013). Zdroje zahraniční politiky Ruska. In: Iličeva, Ludmila; Komarovskij, Vladimir; Prorok, Vladimir a kol., *Rusko ve 21. století* (Plzeň: Aleš Čeněk), s. 183–196.
- KARLAS, Jan (2004). Liberalismus a velké teorie mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy* 39 (2), s. 5–19.
- KATZMAN, Kenneth (2015). Iran Sanctions. *Congressional research service*. 21. 4. 2015 (<https://fas.org/sgp/crs/mideast/RS20871.pdf>, 22. 4. 2015).
- KEITH, Ross (2014). US Foreign Aid: Washington Gives Billions, But Is It Money Well Spent? *International Business Times*. 11. 7. 2014 (<http://www.ibtimes.com/us-foreign-aid-washington-gives-billions-it-money-well-spent-1625994>, 15. 4. 2015).
- KEOHANE, Robert O. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy* (Princeton: Princeton University Press).
- KEOHANE, Robert O. (1990). International Liberalism Reconsidered. In: Dunn, John ed., *The Economic Limits to Modern Politics* (Cambridge: Cambridge University Press).

- KHOL, Radek (2005). Národní bezpečnostní strategie USA. *Mezinárodní vztahy* 40 (1), s. 71–85.
- KNB RF (2000). *Koncepce národní bezpečnosti Ruské federace 2000*. Schváleno prezidentským dekretem č. 24 z 10. ledna 2000 (Dostupné online: <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/1e5f0de28fe77fdcc32575d900298676/36aba64ac09f737fc32575d9002bbf31!OpenDocument>, 23. 3. 2015).
- KOŘAN, Michal (2008). Jednopřípadová studie. In: Petr Drulák a kol., *Jak zkoumat politiku. Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích* (Praha: Portál).
- KOVANDA, Karel (2001). ESDP – pohled z Bruselu na vztah EU-NATO. In: Khol, Radek ed., *Česká republika a Evropská bezpečnostní a obranná politika* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů).
- KRAUTHAMMER, Charles (1991). The Unipolar Moment. *Foreign Affairs* 70 (1), s. 23–33.
- KREJČÍ, Oskar (2010). *Mezinárodní politika*. 4., aktualiz. a rozš. vyd. (Praha: Ekopress).
- KZP RF (2000). Koncept zahraniční politiky Ruské federace 2000. Schválen Vladimírem Putinem 28. 6. 2000 (Dostupné online: <http://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>, 18. 3. 2015).
- KZP RF (2008). Koncept zahraniční politiky Ruské federace 2008. Schválen Dmitrijem Medveděvem 12. 6. 2008 (Dostupné online: <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>, 23. 3. 2015).
- KZP RF (2013). Koncept zahraniční politiky Ruské federace 2013. Schválen Vladimírem Putinem 12. 2. 2013 (Dostupné online: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/76389FEC168189ED44257B2E0039B16D, 23. 3. 2015).
- LANCASTER, Carol (2008). *George Bush's Foreign Aid Transformation or Chaos?* (Washington: Center for Global Development).

- LEFFLER, Mervyn P. (2003). 9/11 and the Past and the Future of American Foreign Policy. *International Affairs* 79 (5), s. 1045–1063.
- LEIGH, Phillips (2011). EU wins new powers at UN, transforming global body. *EU Observer*. 3. 5. 2011 (<https://euobserver.com/foreign/32262>, 21. 4. 2015).
- LEVY, Jack S. (2008). Case Studies: Types, Designs, and Logics of Inference. *Conflict Management and Peace Science* 25 (1), s. 1–18.
- LIJPHART, Arend (1971). Comparative Politics and the Comparative Method. *American Political Science Review* 65 (3), s. 682–693.
- LIPMAN, Maria (2014). The origins of Russia's new conflict with the West. *European Council on Foreign Relations*. 14. 10. 2014 (http://www.ecfr.eu/article/commentary_the_origins_of_russias_new_conflict_with_the_west330, 12. 3. 2015).
- LO, Bobo (2002). *Russian Foreign Policy in the Post-Soviet Era* (London: Palgrave Macmillan).
- MANKOFF, Jeffrey (2009). *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics* (Plymouth: The Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc.).
- McCORMICK, James M. (2010). *American Foreign Policy and Process* (Boston: Wadsworth).
- MELVILLE Andrei – SHAKLEINA, Tatiana (2005). *Russian Foreign Policy In Transition: Concepts and Realities* (Budapest: Central European University Press).
- MIX, Derek E. (2013) The European Union: Foreign and Security Policy. *Current Politics and Economics of Europe* 24 (1/2), s. 47–82.
- MONAGAN, Andrew (2008). 'An enemy at the gates' or 'from victory to victory'? Russian foreign policy. *International Affairs* 84 (4), s. 717–733.
- NIJMAN, Jan (1998). "United States Foreign Aid: Crisis? What Crisis?" In: Grant, Richard and Nijman, Jan (ed.), *The Global Crisis in Foreign Aid: Space, Place, and Society* (Syracuse: Syracuse University Press).

- NSS (1990). *National Security Strategy of the United States 1990*. 1. 3. 1990 (Dostupné online: <http://nssarchive.us/national-security-strategy-1990/>, 12. 4. 2015).
- NSS (1991). *National Security Strategy of the United States 1991*. 1. 8. 1991 (Dostupné online: <http://nssarchive.us/national-security-strategy-1991/>, 12. 4. 2015).
- NSS (1993). *National Security Strategy of the United States 1993*. 1. 1. 1993 (Dostupné online: <http://nssarchive.us/national-security-strategy-1993/>, 13. 4. 2015).
- NSS (2001). *A National Security Strategy for a Global Age 2001*. 1. 10. 2000 (Dostupné online: <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2000/>, 13. 4. 2015).
- NSS (2002). *The National Security Strategy of the United States 2002*. 17. 9. 2002 (Dostupné online: <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2002/>, 14. 4. 2015).
- NSS (2006). *The National Security Strategy of the United States 2006*. 16. 3. 2006 (Dostupné online: <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2006/>).
- NSS (2010). *National Security Strategy 2010*. 27. 5. 2010 (Dostupné online: <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2010/>).
- NSS (2015). *National Security Strategy 2015*. 6. 2. 2015 (Dostupné online: <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2015/>).
- NYE, Joseph S. (2002). The New Rome Meets the New Barbarians. *The Economist* 362 (8265), s. 23–25. (Dostupné online: <http://www.economist.com/node/1045181>, 12. 4. 2015).
- NYE, Joseph S. (2005) *Soft power: The means to success in world politics* (New York: Public Affairs).
- NYE, Joseph S. (2013). What China and Russia Don't Get About Soft Power. *Foreign Policy*. 29. 4. 2013 (http://foreignpolicy.com/2013/04/29/what-china-and-russia-dont-get-about-soft-power/?wp_login_redirect=0, 11. 4. 2015).

- OBAMA, Barack (2009). Remarks by president Barack Obama in Prague as delivered. *Whitehouse.gov*. 5. 4. 2009
(https://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Barack-Obama-In-Prague-As-Delivered, 13. 4. 2015).
- ODELL, John S. (2002). Case Study Methods in International Political Economy. In: Sprinz, Detlef F., Wolinsky, Yael a kol., *Models, Numbers, and Cases: Methods For Studying International Relations* (Ann Arbor: University of Michigan Press).
- PĂȘĂTOIU, Florin (2014). From Obsolete Normative to Realpolitik in the EU and Russia Foreign Policy Relations. *Romanian Journal of European Affairs* 14 (4), 5–25.
- PECHÁČEK, Štěpán. Společná zahraniční a bezpečnostní politika Unie po Lisabonské smlouvě. *Parlamentní institut*, 6/2010, s. 2–12.
- PETERKOVÁ, Jana (2006). Veřejná diplomacie - jen módní pojem nebo skutečná změna? *Mezinárodní vztahy* 41 (3), s. 83–99.
- PLECHANOVÁ, Běla (2004). *Institucionální vývoj Evropské unie od Maastrichtské smlouvy k východnímu rozšíření* (Praha: Karolinum).
- PUTIN, Vladimir (2012). Rusko a mění se svět. *Noviny Moskovskije novosti* 27. 2. 2012. (Dostupné online: http://www.czech.mid.ru/cz/press-rel/2012_02.htm, 5. 3. 2015).
- ROSENBERG, Steve (2014). Russia hits West with food import ban in sanctions row. *BBC*. 7. 8. 2014 (<http://www.bbc.com/news/world-europe-28687172>, 10. 4. 2015).
- RUSSELL, Richard (2000). American Diplomatic Realism: A Tradition Practised and Preached by George R. Kennan. *Diplomacy & Statecraft* 11 (3), s. 159–182.
- SCOTT, James – CROETHERS, Lane A. (1998). Out of the Cold: The Post-Cold War Context of U.S. Foreign Policy. In: Scott, James eds., *After the End: Making U.S. Foreign Policy in the Post-Cold War World* (Durham: Duke University Press), 1–25.

SCHELLE, Karel; VESELÁ, Renata; VOJÁČEK, Ladislav; HLOUŠEK, Jaroslav (2007). *Historie integračních koncepcí a jejich vyústění v realitě EU* (Ostrava, KEY Publishing).

SIMONS, Greg (2014). Russian public diplomacy in the 21st century: Structure, means and message. *Public Relations Review* 40 (3), s. 440–449.

SKOUPÝ, Jiří (2009). Ideové základy zahraniční politiky Spojených států. In: Kozák, Kryštof a kol., *Zahraniční politika USA na počátku 21. století* (Praha: Asociace pro mezinárodní otázky), s. 22–27.

SNIDER, Don M. (1995). *The National Security Strategy: Documenting Strategic Vision*. 15. 3. 1995 (<http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2012/05/Snider.pdf>, 12. 4. 2015), s. 1–20.

SONNE, Paul – TROIANOVSKI, Anton (2014). Russia Bans Food Imports in Retaliation for Western Sanctions. *The Wall Street Journal*. 7. 8. 2014 (<http://www.wsj.com/articles/russia-bans-food-imports-in-retaliation-to-western-sanctions-1407403035>, 10. 4. 2015).

STERLING-FOLKER, Jennifer (2000). Competing Paradigms or Birds of a Feather? Constructivism and Neoliberal Institutionalism Compared. *International Studies Quarterly* 44 (1), s. 97–119.

STREJČEK, Petr (2010). Plynová diplomacie Ruské federace. *Středoevropské politické studie* 13 (1), s. 24–46.

THE ECONOMIST (2008). Russia's uneasy handover. *The Economist*. 28. 2. 2008 (<http://www.economist.com/node/10765938>, 23. 3. 2015).

TOMÁŠ, Radek (2003). Americké hospodářské sankce v 90. letech 20. století – obtížná cesta k reformě sankční politiky. *Mezinárodní vztahy* 38 (3), s. 44–63.

USAID (2015). Foreign Assistance Fast Facts: FY 2012. *USAID*. (https://eads.usaid.gov/gbk/data/fast_facts.cfm, 15. 4. 2015).

VASILENKO, Victoria V. (2014). Russia's non-military foreign policy instruments in its 'near abroad' in the Polish expert discourse. *Swedish Institute of International Affairs* 9, s. 1–19. (Dostupné online: <http://www.ui.se/eng/upl/files/109995.pdf>, 11. 4. 2015).

WALLIN, Matthew (2012): The New Public Diplomacy Imperative: America's Vital Need to Communicate Strategically. *American security project*. (<https://americansecurityproject.org/ASP%20Reports/Ref%200071%20-%20The%20New%20Public%20Diplomacy%20Imperative.pdf>, 16. 4. 2015), s. 2–34.

WEISS, Tomáš – ŘIHÁČKOVÁ, Věra (2009). „Co je to multilateralismus? Konceptualizace pojmu multilateralismus v české zahraniční politice.“ In: Kořan, M. ed. *Česká zahraniční politika v zrcadle sociálně-vědního výzkumu*. (Praha: Ústav mezinárodních vztahů), s. 56-74.

WOEHREL, Steven (2015). Ukraine: Current Issues and U.S. Policy. *Congressional Research Service*. 12. 2. 2015 (<https://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33460.pdf>, 15. 4. 2015), s. 1–18.

ZAHARNA, Rhonda S. (2005). The Network Paradigm of Strategic Public Diplomacy. *Policy Brief* 10 (1), s. 1–4.

ZIELONKA, Jan (1998). *Paradoxes of European Foreign Policy* (The Hague: Kluwer Law International).

Resumé

Common Foreign and Security Policy of EU is currently is an issue that is receiving increased attention. This strategy enabled to members of EU act as one unit within the international level, which made all 28 member states stronger than it would be possible for each member separately. With increased number of competencies of Union were members of EU forced to coordinate each foreign and security policy and to act jointly to fulfill them. As a result EU has become very important actor in the international system. The aim of this thesis is to find out how much is Common Foreign and Security Policy of EU similar to Russian and US foreign and security policy. The methodology of this thesis is analysis and comparison of strategic documents, foreign policy instruments and national interests of examined actors.

The European Union in the field of international relations trying to build a position as a global player. On the basis of the accumulated evidence we can conclude that the objectives of the surveyed actors are almost comparable and their characteristics and preferences are determined by its geopolitical position and historical the consequences. The European Union in order to achieve their goals is using the same methods the United States and the Russian Federation in order to achieve the objectives of EU Common Foreign and Security Policy. Despite the absence of the army, the European Union is able it's economic potential change the behavior of states, whether with sanctions or economic benefits, by which EU seeks to expand its economic model and universal values (eg. Human rights), as we can similarly see in the case of the spread of democracy by the US. However, the EU lacks specific powers, which remained a privilege of national states and as a result is facing constraints in conducting diplomatic relations.